

Ács Tibor

A tudományegyetem hadi tanfolyama és a pesti egyetemi légió 1848 - 1849

Közismert, hogy az 1848 szeptemberi-októberi válságos politikai és hadi események következtében az 1848-49-es tanévben zárva maradtak a magyar iskolák. A pesti tudományegyetem megnyitása is elmaradt és épületének termeiben október első napjaiban a sebesült katonák gyógyítására tábori kórházat rendeztek be. Ebben az időben, az Országos Honvédelmi Bizottmánynak az ország teljhatalmú kormányává történt megválasztásával, a különböző minisztériumok és hatóságok bevonásával újjult erővel indult meg a honvédelem rendszerének átalakítása, a hadügynek az újjászervezése. Többek között ennek a folyamatnak a keretében, a hadsereg szükséglete és a katonai szakember hiány hívott életre egy új képzési formát, a pesti tudományegyetem felsőfokú hadi tanfolyamát.¹

A Vallás és Közoktatási Minisztérium elhatározta, hogy a pesti egyetemen 1848. november 1-től katonaeorvosi és sebészi, az állatgyógyászati tábori kovács tanfolyamok mellett hadi tanfolyamot is indít gyalogos, tüzér és műszaki tisztek kiképzésére. Szász Károly államtitkár által kibocsátott 1848. október 10-i 5349/2313. O. számú

¹ A jegyzetekben nem térek ki a tudományegyetem hadi tanfolyama és a pesti egyetemi légió minden egyes tisztjének adataira, mivel azok a nevek alapján megtalálhatók Bona Gábor munkáiban: *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharban 1848-49.* (Budapest, 1983., Második, bővített javított kiadás. Budapest, 1987.), *Kossuth Lajos kapitányai* (Budapest, 1988.), *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharban.* Első kötetet A-GY, Második kötet H - Q (Budapest, 1998.)

Röviden a hadi tanfolyamról lásd: SZENTPÉTERI Imre: *A Bölcsészettudományi Kar története 1635-1935.* A Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története. IV.k. Budapest, 1935. 381-382.p.; SZÖGI László: *Mérnök-képző Intézet a Bölcsészeti Karon 1782-1850.* (Institutum Geometrico-Hydrotechnicum). Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 5. Budapest, 1980. 207-212.p.; ÁCS Tibor: *A magyar tisztképzés 1848-1849-ben.* A magyar katonai vezető- és tisztképzés története. Szerk.: Lengyel Ferenc-Szántó Mihály. Budapest, 1996. 52-68. p.

minisztériumi rendelet kiemelte, hogy bár a pesti egyetemen és a József ipartanodában nem kezdik meg a tanítást. Ám „a haza veszélyes helyzete miatt a hadi dolgokra megkívántató tudományok előadása különösen igényelvén, e tekintetben az egyetemre nézve különösen rendelem, ... A bölcséleti karon rövidített tanfolyamokban szinte tanítatni fognak azok javára, kik magokat a hadi szolgálatra képezni óhajtják, a tiszta mennyiségtan, a gép- és természettan, a vegyészet, tüzérség, tábori erősítés, árkászat, hidászat, végre az elemi tactica. 4. Ezen tanok előadói újabb rendelet által fognak közhírré tétetni. 5. A tanulók rendes bizonyítványokat fognak nyerni, s azok által alkalmazásra képesíttetnek.”²

A rendelet szövegéből azonban az is kiderül, hogy noha a minisztérium törekvése világos, de még folynak a tárgyalások részben az egyetemmel, részben a hadügyminisztériummal a hadi tanfolyam tantervéről, óraszámairól, a kijelölendő tanárokról, a felvételre kerülő hallgatók összetételéről, a tanfolyam záróvizsgájáról, az elnyert bizonyítványok értékéről és hadseregbeli elismertetéséről, a tiszti előléptetési lehetőségéről. Ezt a dilemmát jelezte Szász Károly államtitkár 1848. október 20-i levele Mészáros Lázár hadügyminiszterhez, melyben tudósította, hogy a pesti tudományegyetemen, a „még nem létesíthetett Ludoviceum” pótlására november elsejei kezdettel, „a hadi alap és fő tudományok tanítására tanfolyamok” megindítását rendelte el.³ Kérte a hadügyminisztert, hogy „a félévi tanfolyam végével, ... tartandó szoros vizsgálatoknál személyesen vagy küldöttei által részt vevén, a legkitünőbb ifjakat a hadseregnél főtiszti minőségben alkalmazni sziveskedjék.” Levelét az államtitkár azzal zárta, hogy ebben a kérdésben várja a hadügyminiszter kedvező választát, mivel a tanfolyam megnyitásával együtt a sajtóban azt is közhírré szeretné tenni. Ugyanis a hadi tanfolyam sikeres vizsgája alapján elnyerhető tiszti rendfokozat nagy nyomatékú büzdítésül szolgálna a tanuló ifjaknak.

Az egyetemnél és a hadügyminisztériumnál felmerült problémákat azonban személyes találkozásokkal, egyeztetésekkel és

² Közlöny, 1848. október 13. (125.) sz. 625. o.

³ Magyar Országos Levéltár 1848/49-i minisztérium levéltára. H 54. Vallás- és Közoktatási Minisztérium elnöki iratok (továbbiakban - VKMe) 1848: 691/M.

intézkedésekkel néhány nap alatt tisztázták. Ezután adta ki Szász Károly államtitkár a pesti egyetem hadi tanfolyamának működését szabályzó 1848. október 24-i 5636/2389.O. számú miniszteri rendeletét, amely hivatkozva az előző közoktatási rendeletre ismételten leszögezte: „A haza jelen állapota az egyetem általános megnyitásának elhalasztását kívánta ugyan, azonban más részről szükségessé tette; hogy hadi akadémia hiányában egy rövid tanfolyam rendeztessék ... hadi szolgálatra készülőkhöz számára:

a) a géptanból Pezval Ottó, a tiszta mennyiségtanból Vállas Antal, a vegytanból Nendwich Károly egyetemi rendes tanárok, s a természettanból Gelenczey Pál pénzügyministeri titkár, foglalkozásuk szerint külön-öt órát tartani.

b) Az árkászatot és hidászatot Czecz János százados, hetenként négyórán, a fegyvertant, különös tekintettel a tüzérségre, és váróvívásra, Petzelt József egyetemi rendes tanár, az elemi taktikát Bognár György főhadnagy foglalkozásuk szerint külön-öt órán előadni.”⁴

A rendelet kimondta, hogy ez a tanfolyam 1848. november 15-től tavaszig, vagyis 1849. május 15-ig fog tartani. A hadi tanfolyam igazgatójául Vállas Antal egyetemi rendes tanárt bízták meg, aki 1848. november 10-től az egyetem épületében megkezdte a beiratkozások lebonyolítását. A hadi tanfolyamra jelentkező hallgatók beiratkozása azonban nem fog lezárulni november 15-én, a tanítás megkezdésével, hogy azok az ifjak, akik a harci cselekmények miatt néhány napot késnének és vállalják a leadott órák pótlását, még beiratkozhatnak. A rendelet előírta azt is, hogy az egyetemi hadi tanfolyam órái nyilvánosak lesznek és szabályként nem határozzák meg a beiratkozáshoz szükséges előtanulmányokat. Ám tájékoztatásul a leendő tanulóknak kijelentik, hogy ha valaki a hadi tanfolyamot jó sikerrel akarja elvégezni, akkor kívánatos, hogy a felvételt birtokában legyen azon ismereteknek, miket „a bölcsészeti tanfolyamban meríthetne.” Közölték azt is, hogy a szükséges ismeretanyagról és a tanfolyamról a jelentkező tanulók bővebb

⁴ Közlöny, 1848. október 25. (137.) sz. 674-675. p.

tájékoztatást kaphatnak Vállas Antal egyetemi tanár, hadi tanfolyami igazgatótól.

Ismertették azt is, hogy a hadi tanfolyam vizsgájáról külön rendeletet fognak majd kiadni, de Szász Károly államtitkár előre is örömmel tudatta, hogy a „hadügyminister urtól ígéretet bírok nemcsak arra, hogy a vizsgálaton, ha lehet személyesen, biztosai által minden esetre meg fog jelenni, de arra nézve is, hogy a legkitűnőbb tanulóknak főbb tisztí állásra helyezéséről is gondoskodni fog.” Ez a hadügyminiszteri ígéret azt jelentette, hogy az egyetemi hadi tanfolyamon kiváló eredményt elért hallgatók 1849 májusában előlépnek az első főtisztí rendfokozatba, azaz hadnagyként kapnak majd beosztást a hadsereg valamelyik alakulatánál vagy szervezeténél.

A Vallás és Közoktatási Minisztérium államtitkára végül szükségesnek tartotta elrendelni:

„1-ör A beiratási órák, valamint a leczkerend is, az illető kezelők által az egyetemnél táblákon kihirdetessenek.

2-or Díjak sem a beírásért, sem a vizsgálatért, sem a kiadandó bizonyítványokért nem fizettetnek.

3-or Ezen tanfolyam az egyetemi tanfolyamtól egészen elkülönítetik, és az egyetemnek általános megnyitását ki nem zárja; sőt mihelyt a körülmények engedik, az egyetem meg fog nyittatni; de amellet a hadi tanfolyam is folytattatni, és bevégeztetni fog.”

Végül a rendelet azzal zárul, hogy Szász Károly a „haza színe előtt” köszönetet mond a hadi tanfolyamon működni kész egyetemi tanároknak és katonatiszt előadóknak, akik ezzel a vállalásukkal „különös szolgálatot tettek a hazának.”

Ennek a rendeletnek az alapján a VKM, a pesti egyetem és Vállas Antal igazgató megkezdték a szükséges előkészületeket az egyetemi hadi tanfolyam 1848. november 15-i minél zökennésmentesebb megkezdése érdekében. Az előkészületi munkálatok közül ki kell emelni a szükséges költségek, a hallgatók

beiratkozása, a tanrend és a tanári kar problémáinak rendezésére kifejtett erőfeszítéseket.

Az egyetem hadi tanfolyama költségeinek biztosítása csak háromhetes huzavona után oldódott meg. A VKM 1848. október 29-én jelentette az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, hogy intézkedjék a Pénzügyminisztérium felé s „az egyetemenél rendezett hadi tanfolyam költségei fejében 2000 forintot” utalványozzon ki.⁵ Nyáry Pál, az OHB helyettes elnöke október 31-i válaszában közli, hogy „az egyetemenél megkívántató költségeket illeti, ezekre nézve, a vallás és közoktatási minisztérium oda utasítottatik, hogy azokat részletesen s számszerűen terjessze elő.”⁶ Erre az OHB határozatra hivatkozva a VKM november 3-án egyfelől felkérte a Pénzügyminisztériumot, hogy „az egyetemenél rendezett hadi tanfolyam költségei fejében 2000 forintot” adjon ki a közalapítványi főpénztárnak. Másfelől felszólította a közalapítványi főpénztári hivatalt, hogy a Pénzügyminisztérium által a hadi tanfolyam költségeinek fedezésére átutalt 2000 forintot a „többi alapítványi jövedelmektől külön kezelendő ezen összeget vegyék át” és „bevételezzék.”⁷ Ebből az összegből a VKM november 7-én a közalapítványi főpénztár hivatallal már „egyetemi tanár Vallas Antal nyugtatványára 2000 forintot” kifizetett.⁸ Az összeg átutalásának jogosságát azonban a Pénzügyminisztérium még tovább vitatta, amit Duschek Ferenc államtitkár november 7-i VKM-hez intézett átíratá bizonyít az egyetemi hadi tanfolyam költségeinek fedezése tárgyában. Ebben az átíratban Duschek államtitkár felvetette: „Honunkban a főbb tanintézetek mindaddig a tanulmányi alapítványukból egyedül és kizárólag láttattak el” és ez érvényes a jelenben is, kivéve ha nem elegendő az alapítványi összeg, akkor „az álladalmi alap e célra igénybe” vehető. Ennek eldöntésére közöljék a Pénzügyminisztériummal, hogy a tanulmányi alap összegét és a hadi tanfolyam esetében „valljon az említett költségek fődözését megbírja e vagy sem.” A VKM november 9-i átíratában közli, hogy „az egyetemi

⁵ VKMe 1848; 706/M.

⁶ MOL 1848/49-i minisztérium levéltára. H 2. Országos Honvédelmi Bizottmány iratai (továbbiakban - OHB) 1848; 2026.

⁷ VKMe 1848; 710/M.

⁸ VKMe 1848; 716/M.

alapban már a folyamatban lévő évnegyedre is semmi sincs” és a hadi tanfolyam költségeire kért csekély összeget utalják át.⁹ A huzavona 1848. november 18-án zárult le, amikor a Pénzügyminisztérium értesítette a közoktatási minisztériumot, hogy az igényelt összeget a „hadi tanfolyam” költségeinek fedezésére a „főpénztári hivatalnak kincstári segedelem gyanánt utalványoztam”, amit november 21-én tudomásul vettek.¹⁰ Ebből a 2000 forintból fedezték a hadi tanfolyam személyi és dologi kiadásait, elsősorban a 3 katonatiszt tanár 50 -50 forint havi tiszteletdíját, a szükséges felszerelések beszerzését és az egyéb kiadásokat.

Közben a pesti tudományegyetem hadi tanfolyamáról a sajtóban közreadott VKM rendeletek, az egyetem épületének tábláin kihirdetett beiratkozással kapcsolatos tudnivalók és Vallas Antal igazgató személyes tájékoztatásai meg tették a kellő hatást országszerte, de különösen a fővárosban. A hadi tanfolyamra 1848. november 10-től megkezdődtek a lelkes fiatalok, többségében az egyetem bölcsész, jogász, orvos és mérnökhallgatóinak beiratkozásai. A VKM, hogy segítse az ifjak jelentkezését, a beiratkozás másnapján kezdeményezi az Országos Honvédelmi Bizottmánynak a hadi tanfolyamot hallgatni kívánó honvédek táborbóli elbocsájtását és a budapesti nemzetőrök szolgálattóli felmentetését.

Szász Károly államtitkár az OHB-hoz intézett 1848. november 11-i előterjesztésében ajánlásukat a következő szavakkal adta elő: „Az egyetemenél rendezett hadi tanfolyam életbe lépésének ideje közeledvén, hogy az üdvös célját éppen azokat illetőleg kikért létesített, biztosabban elérhesse szükségesnek tartja:

1-őr Mindazoknak kik a hadserenek tagjai közül ezen tanfolyamot hallgatni kívánják szabadságot adni, hogy Pestre jöhessenek s a tanfolyam ideje alatt szolgálattól menten itt mulathassanak.

2-or A pesti és budai nemzetőrségbe be sorozott ifjak közül azokat kik e tanfolyamra rendes hallgatóul beírják magokat s

⁹ VKMe 1848; 722/M.

¹⁰ VKMe 1848; 745/M.

ezen beírásnak tettel is megfelelnék a nemzetőrségi szolgálat alól fölmenteni.

Miről a tisztelt honvédelmi bizottmány intézkedését tisztelettel kikérem.”¹¹

Az OHB azonban az egyre veszélyesebb katonai helyzet miatt nem fogadta el a VKM-nek ezt a javaslatát. Ám ennek ellenére, noha még nem sikerült feltárni a hadi tanfolyam hallgatóinak pontos létszámát, az 1848 novemberének második felében megközelíthette a 300 főt. Ez a szám valószínűsíthető egy jelentés szerint, amely arról szól, hogy 1849. január 1-én „a pesti egyetemnél a hadi tudományokat hallgató tanuló ifjuság, ... nagy részben pesti egyetemi légió nevű csapatá alakult” és 1849. január 16-án „mintegy 180-an” főt számlált.¹²

A már honvéd, nemzetőr vagy civil ifjak hadi tanfolyam hallgatónak való beiratkozása mellett egyre nagyobb gondot jelentett a minisztériumnak, az egyetemnek és a tanfolyam igazgatójának a tanrend fejlesztése, az előírt órák rendes megtartatása és a katonai szaktantárgyakat előadó ideiglenes tiszt tanárok megjelenésének biztosítása. A VKM először Petzelt József egyetemi tanárnak, a tudományegyetem Bölcsészeti Kara Institutum Geometrico-Hydrotechnicum kiváló vezetőjének ügyét rendezte, aki 1848 szeptember elejétől a feldunai mozgó hadseregben szolgált és harcolt, mint nemzetőr tüzérszázados és ütegparancsnok.¹³ Mivel Petzelt az egyetemi hadi tanfolyamon heti 5 órában a fegyvertan, különös tekintettel a tüzérségre és a várívásra tantárgy előadója lett a VKM 1848. október 27-én felkerlte az Országos Honvédelmi Bizottmányt, hogy Pestre vezénylésére a szükséges intézkedést tegye meg.¹⁴ Nyáry Pál OHB elnökhelyettes október 28-i rendeletével felszólította

¹¹ VKMe 1848; 727/M.

¹² MOL 1848/49-i minisztérium levéltára. H 75. Hadügyminisztérium általános iratai (továbbiakban - HM) 1848; 748.

¹³ Lásd Petzelt József egyetemi és katonai működésére Fodor Ferenc: Az Institutum Geometricum. Az egyetem bölcsészeti karán 1782-től 1850-ig fennállott mérnöki intézet. Budapest, 1955., SZÖGI *i.m.* és Ács Tibor: A Magyar Hadi Főtanoda 1848-1849. Hadtörténelmi Közlemények, 1999. 2. sz.

¹⁴ VKMe 1848; 701/M.

Mészáros hadügyminisztert a megfelelő utasítás kiadására, aki másnap, 29-én Móga altábornagy hadseregparancsnoknak és a Nemzetőrségi Haditanácsnak elküldött parancsaival, mint írta, „dr. Petzelt Josef egyetemi tanárt Pestre vezényelem.”¹⁵ A november elején a fővárosba érkezett Petzelt József, az egyetem hadi tanfolyamon pontosan megtartott előadásai mellett, a hadügyminiszter megbízása alapján előkészíti a Magyar Hadi Főtanoda megnyitását, melynek aligazgatójává és honvéd alezredessé is kinevezték 1848. december 15-én.

A Vallás és Közoktatási Minisztériumnak a hadi tanfolyam 1848. november 15-i megkezdése előtt még rendeznie kellett további három hadtudományi tantárgyat előadó tiszt tanár megbízását is a hadügyminisztériummal. A VKM 1848. október 24-i rendeletében heti 5 órában tartandó elemi taktika (harcászat) előadására, a szolgálatát a hadügyminisztériumnak már október 7-én felajánló és Mészáros Lázár által október 12-én „a hadi ismereteihez mért alkalmaztatásra” ajánlott Bognár Károly főhadnagyot nevezte meg.¹⁶ A heti 4 óra árkászat és hidászat tantárgy előadására megbízott Czecz János vezérkari századost pedig időközben előléptették őrnagynak és a felső-erdélyi mozgó hadsereg vezérkari főnökének, így ennek a tantárgynak és a még meg sem bízott szolgálati szabályzat tanítására is új tiszttanárokat kellett keresni. Ezért Szász Károly államtitkár a hadügyminiszterhez intézett 1848. november 12-i átiratában közli, hogy az egyetemenél rendezett hadi tanfolyamnál az elemi taktika előadását Bognár György főhadnagy, az árkász és utász tantárgy előadását Szodtfried Ferdinánd őrnagy elvállalta. Ez alapján tisztelettel megkérdezi a minisztert, hogy „ha nevezett egyének alkalmazásának szolgálati akadályok ellent nem állanak, abba beleegyezne-e, emellett pedig a Szolgálati Szabályzat (Reglement) előadására egy alkalmas tisztet kirendelni méltóztassék.”¹⁷

¹⁵ OHB 1848; 1859., HM 1848; 9000/2980.

¹⁶ HM 1848; 7998/2098., VKMe 1848; 776/M.; Bognár György kilépett huszár főhadnagy volt, aki 1848 elején újra szolgálatba lépve a 10. vadászászlóalj főhadnagyaként az itáliai St.Luciai csatában fejlődést szenvedett és fogságba esett. Kiszabadulása után hazatért és 1848. októberében felajánlotta szolgálatait a hadügyminisztériumnak, de betegsége miatt csak a tanítást tudta vállalni és így lett a hadi tanfolyam elemi taktika előadója.

¹⁷ VKMe 1848; 730/M.

A hadügyminiszter beleegyezését tükrözi, hogy 1848. november 14-i dátummal megjelent Nádosy Sándor ezredes aláírásával a Közlönyben a következő rendelet: „A megnyitandó egyetemi ideglenes hadi tanfolyamhoz az országos haditanács által a következő tiszt urak, mind ideglenes katona tanárok rendeltettek: Szodtfried Ferdinánd őrnagy, az utásztan; Hartmann József százados a gyalogsági egyenes szabályok (reglement); és Bognár György főhadnagy az elemi tactica előadására.”¹⁸

A közvélemény, a szülők és a tanulók tájékoztatására az egyetemi hadi tanfolyamot szabályzó rendeletek kiegészítésére a sajtóban a VKM közreadta az 1848. november 16-i 5792/2518. számú alábbi rendeletét: „Azokhoz, mik az egyetemenél rendezett hadi tanfolyamról a Közlöny 137-ik számában hirdetve voltak, pótlólag még e következők adandók:

1. Czecz János százados, hivatalos szolgálatra Erdély védelmére, helyette az utászatot Szodtfried őrnagy ur bejön előadni.
2. A gyalogsági egyetememes szabályzatokat (Reglement) Hartmann József százados ur tanítandja.
3. Vasvári Pál ur hadtörténeti felolvasásokra önként ajánlkozva, ajánlata elismeréssel elfogadtatik.
4. Chapon és Friedrich vivás, ugy Glembay rajztanító urak ajánlkoznak a legméltányosabb feltételek szerinti tanításokra; kikkeli értekezés az egyes tanulók dolga leszen.
5. A tanítások egy része már folyamatban van. Folyó hó 20-kán a többiek is folyamatba indulnak, miről valamint általában az egyéb tárgyak óráiról értesülést lehet meríteni az egyetem épületében közre kitett fekete tábláról.”¹⁹

¹⁸ Közlöny, 1848. 15.(158.) sz. 758.p.

¹⁹ Közlöny, 1848. november 17. (160). sz. 766. p.

Másnap, november 17-én Szász Károly államtitkár a hadi tanfolyammal kapcsolatban még egy, a minisztérium 5394/2313. 0. számú rendeletét is megjelentette a sajtóban, amelyben ez volt olvasható: „Az egyetemnél rendkívül behozott, és már megkezdett hadi tanulmányok teljesítésére elrendeltem: hogy francia, és olasz nyelvből Lemouton János, és Télfy János tanárok hetenként külön három órát tartsanak. Ezen órák, mellyek az egyetemnél szokott módon közzétételnek, a hadi tudományok hallgatóinak nem lesznek köteles órák; azok számára rendeltetnek, kik közülük e nyelveket, mint a katonai műveltség szükséges részeit önként tanulni akarják.”²⁰

A VKM rendeletei alapján az egyetem hadi tanfolyamának hallgatói egy korszerű hadtudományi képzésben részesültek 1848. november 15-től illetve 20-tól. Az összeállított tanrendből kiténik, hogy a tanulók számára voltak kötelező és nem kötelező tantárgyak, melyek oktatása heti megállapított kötött és kötetlen óraszámban történt a kijelölt előadók által. A kialakult tantárgyi felosztás, oktatási rend és tanári kar a következő volt:

Kötelező tantárgyak:

Géptan heti 5 óra, előadó Peczval Ottó egyetemi tanár

Tiszta mennyiségtan heti 5 óra, előadó Vállas Antal egyetemi tanár

Vegytan heti 5 óra, előadó Nendwich Károly egyetemi tanár

Természettan heti 5 óra, előadó Gelenczey Pál pénzügyminiszteri titkár

Utásztan heti 4 óra, előadó Szodtfried Ferdinánd őrnagy

Fegyvertan heti 5 óra, előadó Petzelt József egyetemi tanár

Gyalogsági egyetemes szabályzatok heti 5 óra, előadó Hartmann József százados

Elemi taktika (harcászat) heti 5 óra, előadó Bognár György főhadnagy.

Nem kötelező tantárgyak:

Hadtörténeti felolvasások, előadó Vasvári Pál

Vivás, előadó Friedrich Ferenc és Chapon vivómesterek

Rajz, előadó Glembay rajztanár

²⁰ Közlöny, 1848. november 19. (162) sz. 774. p.

Francia nyelv heti 3 óra, előadó Lemouton János tanár
Olasz nyelv heti 3 óra, előadó Téli János tanár.

Az sajnos nem ismert, hogy a heti 39 kötelező órát milyen napi bontásban tartották meg a tanárok és az sem, hogy a fakultatív tárgyak milyen óraszámokban és milyen napokon lettek megtartva illetve azokon milyen számban vettek részt a hallgatók. Itt kell megemlíteni, hogy a vivásoktatás a megfelelő helység hiánya miatt a kezdetben nagy problémát jelentett. Ezért Szász Károly államtitkár 1848. november 29-én elrendelte az egyetem alelnökének, hogy az „egyetemnél rendezett hadi tanfolyamhoz tartozó vivászat kedvéért egy teremnek kiürítését és felszerelését.”²¹ Az egyetem vezetése a vivásgyakorláshoz a megfelelő nagyságú „természettani eszköztár mellett fekvő tantermet” ültetett ki és Vállas Antal igazgató kezelte kézipénztárból a szükséges felszerelést is megvásároltatta. Ettől kezdve Friedrich Ferenc, akit 1848. december 15-én kineveztek a Magyar Hadi Főtanoda vivómesterének, itt tartotta meg a növendékeknek a vivás oktatást, amely mint a VKM megállapította: „A vivászat mely lényeges és nélkülözhetetlen kiegészítő része az egyetemnél létesített hadi tanfolyamnak.”²²

Az egyetemi hadi tanfolyam hallgatóinak teljes névsora még nincs feltárva és csak 90 tanuló nevét sikerült azonosítani; 84 hallgatót egy 1849. március 1-i szülőket értesítő közleményből és 6 hallgató nevét pedig a Magyar Hadi Főtanodába jelentkezők folyamodványai alapján.²³ Ez utóbbi folyamodványok azért érdekesek mert ebből kiderül, hogy 1848 decemberében a hallgatók nagy szorgalommal és lelkesedéssel vettek részt a hadi tanfolyam óráin. Sőt az értesítés és a felvételi kérelmek összevetéséből az is kitűnik, hogy a hadi főtanodába növendéknek jelentkező 7 hadi tanfolyami hallgató közül egy, Eischel Scipió, a székesfehérvári főjegyző, gimnáziumot végzett 16 éves fia, aki 1848. december 18-i folyamodványa szerint „jelenleg Pesten a hadiskolába jár”, 1849. március 1-én a pesti egyetemi légiónak közzítve.²⁴

²¹ VKMe 1848; 769/M.

²² *u.o.*; MOL 1848/49-i minisztérium levéltára. H 155. Hadügyminisztérium. Felvételi kérelmek a Ludoviceumba (továbbiakban - Ludoviceum) 1848; 23/B.tk.

²³ Közlöny, 1849. március 13. (51.) sz. 180. p.

²⁴ A nevek felsorolásának sorrendjében a folyamodványok megtalálhatók a Ludoviceum 1848; 48., 92., 103., 114., 135., 188., 193/B.tk.

Jósa András a nagyváradai közéletanoda szónoklati osztályát elvégző 14 éves tanuló 1848 december 19-i kérvényében ez is olvasható: „Mióta pedig Egyetemnél a Hadi Iskola megnyilt, az ott előadott tudományokat jelenleg is szorgalommal hallgatja.” A székesfehérvári közéletanoda szónoklati osztályát elvégző Kégl Gyula 1848. december 23-i folyamodványában is kiemelik, hogy „jelenleg az ideglenes hadi iskolába jár” és a 15 éves ifjú mindazon tanokból, melyet „eddigelé az ideglenes hadi iskolában hallgatott, a vizsgálatra kész.” A 16 éves székesfehérvári Komoroczy János 1848. december 18-i kérvényéből is kiderül, hogy „jelenleg Pesten a hadiskolába jár.” A 15 és fél éves Lipovniczky Sándor december 21-i folyamodványában is az szerepel, hogy „jelenleg pedig a hadi tanfolyamba fenállásától fogva, ugy a vivőiskolában is részt veszen.” A horvát nemzetiségű Paulekoviccs Ottó, Zágráb vármegye alispánjának 16 éves fia, aki elvégezte a szombathelyi főtanodában a bölcséleti tanulmányokat, 1848. december 16-i kérelmében közli: „Jelenleg is a magyar tud. egyetemenél megnyitott hadtanfolyamattal szorgalommal járja.” Végül még meg kell említeni, a 16 éves Pordán Imrét, aki befejezte a kecskeméti főiskola első bölcsészeti évfolyamát és 1848. december 17-i kérvényében jelzi, hogy „a felkelő néppel együtt részt vett az ozorai lefegyverzés munkájában, úgy most az egyetemenél megindított katonai tanfolyamot osztatlan buzgósággal hallgatván.”

Nem csak ezek a töredékes adatok bizonyítják a hallgatók elszántságát, hogy a hadtudományok elsajátításával hasznára akarnak lenni a honvédelemnek. Az egyetem hadi tanfolyamával, hallgatóinak részvételével és szorgalmával a Vallás és Közoktatási Minisztérium is elégedett volt, ez kitűnik Kossuth Lajos OHB elnökhöz intézett 1848. december 6-i előterjesztéséből. Ebben, mivel „számos növendékei az orvosi s bölcsészet s hihetőleg a más két karnak is jelen vagynak s áhitva várják a leczkék elkezdését”, a pesti egyetem rendes megnyitását ajánlják. De „e mellett pedig a hadi tanfolyam a második félévben ismételve folytattanék, annyival inkább mivel az az egyiránt is fizetendő személyzetten kívül csak 2000 forintba kerül az álladalomnak.”²⁵ Valóban a tanfolyam civil tanárai a kötelező és fakultatív órákon előadásait, foglalkozásaikat rendben megtartották, ám december elejére súlyos problémák kezdtek jelentkezni a

²⁵ VKMe 1848; 788/M.

hadtudományi és katonai ismereteket előadó tanárokkal, mivel nem tartották meg rendszeresen óráikat. A betegeskedő Bognár György főhadnagy, aki havi 50 pengőforint tiszteletdíját nem fogadta el, hanem felajánlotta az államnak, bár a VKM 1848. december 14-i nyilatkozata szerint „a hadi tanfolyam legszorgalmasabb tanárai közé tartozik.” Egy november 27-i hadügyminisztériumhoz intézet kérvényében arról panaszkodik, hogy „a reám bizott taktikai előadások az egyetemen, melyekre készületemel ugyszólván rögtönözni kell, ugyananyira elfoglalják nappali és éjjeli időmet, - hogy majd minden saját érdekemet mellőznöm kell.”²⁶

A 3. hete folyó hadi tanfolyam igazgatójának és a hallgatóknak a legnagyobb gondot azonban a heti 4 óra utásztan előadások elmaradása okozta. A tanárnak kijelölt Szodtfried Ferdinánd őrnagynak, aki kiváló műszaki törzstiszt volt, teljes energiáját lekötötte a honvéd utászkar szervezése, majd 1848. november 28-ától, amikor kinevezték az 1. honvéd utászzászlóalj parancsnokának, az alakulatának ügyei és a hadügyminisztérium különböző megbízatásainak teljesítése.²⁷ Szolgálati elfoglaltsága miatt a heti 5 óra gyalogsági szabályzat ismereti előadásait Hartmann József százados sem tudta megtartani, mivel a hadügyminisztérium több napos hivatalos útra küldte Kassára. Emellett, mint Hartmann százados nyilatkozatából kitűnik, a hadügyminisztérium utasítására 1848. november elejétől december közepéig idejét „a hadi főtanoda berendezésével töltöttem”, melynek december 10-én 15-i hatállyal kinevezték a földrajz, álladalom- és földtér tanárának is. De erről a beosztásáról 1848. december 14-én lemondott, hogy teljes idejét az egyetemi hadi tanfolyamnak szentelje.²⁸

26 VKMe 1848; 804/M.; Közlöny, 1848. december 15. (188.) sz. 886. o.; Ludoviceum 1848; 13/B.tk.

27 Szodtfried Ferdinánd (1819-1881) honvéd alezredes, tulni utászkolát végzett és főhadnagyként 1846-tól az iskola tanára, 1849. januárjától alezredes és a feldunai mozgó hadsereg utászkari parancsnoka.

28 Közlöny, 1848. december 12. (185) sz. 875-876. p., u.o. december 19. (192.) sz. 906. p., u.o., december 27. (199.) sz. 936. p.; Keményfi/Hartmann, József (1813-1895) honvéd őrnagy, 1831-től 1840-ig katona, őrmester, majd Bécsben pedagógiai tanfolyamot végzett és Kassán házitánító lett, 1848. júliusától Kassán nemzetőr főhadnagy és segéd tiszt, szeptembertől a 34. sorgyalogezred századosa, november 11-

A hadi tanfolyam hadtudományi szaktárgyai tanításában jelentkező zavarok, a túlzottan elméletieskedő előadások, az alapvető katonai gyakorlati foglalkozások hiánya miatt, valamint az egyre drámaiban alakuló politikai és hadi események hatására, a hallgatók elhatározták, hogy Kossuth Lajos, OHB elnökhöz fordulnak orvoslásért, a megfelelő intézkedések megtételéért. Nevezetes napon, amikor az országgyűlésben vita folyt a trónváltásról és Schlik cs.kir. tábornok hadteste betört az országba, 1848. december 6-án a hadi tanfolyam hallgatói egy hét pontos kérelmet fogalmaznak meg és nyújtanak be az OHB elnökének. A folyamodványban, hogy minnél hamarabb tisztként felkészüljenek a haza védelmének szolgálatára, a következőket kérik: a katonai szaktárgyak óráinak rendes megtartását, minden hallgató tanrend szerinti vivás és lovaglás oktatását, minden hallgatónak puskát, a fegyverfogások és a puska használatának oktatását, valamint lögyakorlatokat, a katonai pályához szükséges trigonometriai ismeretek tanítását, a raj, szakasz, század alakzatainak, különböző harceljárásainak, az ör- és más szolgálatok értő katonai szakemberekkel való oktatását, gyakorlását.²⁹

Vállas Antal 1848. december 7-i 4. számú igazgatói jelentésében arról tudósítja a VKM-ot, hogy Szodtfried őrnagy 10 óra utásztani előadásából csak 1 órát tartott meg és a gyalogsági szabályzatismeretek óráit néhány napig Hartmann százados sem adta elő, de egyik sem gondoskodott előadásainak helyettes által való megtartásáról. Ez felháborította a december 6-án, hétfőn a 4. hetébe lépő hadi tanfolyam tanulóit, mint Vállas írta: „Mindezen rendetlenségek arra indították az idegl. hadi tanfolyam növendékeit, hogy a kormányelnöknél azoknak megszüntetését szorgalmazni készülnének. Csak nagy ügyvel bajjal sikerült nekem az elégedetlenség kitörését megakadályoztatni; de ha a fent előadott zavar meg nem szűnik, nem kezedkedhetem jövőre nézve a mondott növendékségnek esendő magaviseletéről.”³⁰ Ezért indítványozza a minisztériumnak, hogy ezeknek a zavaroknak megszüntetését eszközölje ki a hadügyminisztériumnál. Az igazgató és a minisztérium noha érzékelte a

tól a 44. honvédszászlóaljhoz helyezik és egyben megbízzák a Magyar Hadi Főtanoda berendezésével és megnyitásával előkészleteivel.

²⁹ VKMe 1848: 815/M.

³⁰ VKMe 1848: 796/M.

feszültséget, de ezekben a napokban még nem szerzett tudomást a növendékek folyamodványáról.

A VKM ezért december 9-i átiratában csak arra kérte a hadügyminisztériumot, hogy az egyetemi hadi tanfolyamon a tiszt tanárok pontosan tartsák meg óráikat és szolgálati elfoglaltságuk esetén gondoskodjanak helyettes óraadóról, mivel „előadásaikért az álladalomtól tisztességesen díjaztatnak.” Az átirat hangsúlyozza, hogy az ilyen zavarokat meg kell szüntetni: „Mint hogy azonban az illy elmulasztások által mind a haza szolgálatára magát kimivelni szándékozó s e végből tetemes költséggel itten mulató hallgatóság elkedvetlenítetik, mind pedig a hadi tanfolyam felállításával szándékba vet közcél eltévesztetnek.”³¹ A hadügyminisztérium katonai osztálya másnapi válaszában közli, hogy „a hadi tanfolyam előadására határozott órák szigorú megtartására az illető tiszt urak komolyan felszólítottak” és utasították Szodtfried őrnagyot, hogy maga helyett egy alkalmas utásztisztet jelöljön ki.³² Ezt a VKM 1848. december 12-én tudomásul vette.

Közben az OHB elnöke december 15-én megküldte állásfoglalásra a Vallás és Közoktatási Minisztériumnak a hadi tanfolyam hallgatók 1848. december 6-i kérelmét, amit december 16-án elküldenek részletes véleményezésre Vallas Antal igazgatónak az alábbi indoklással: „A hadi tanfolyam hallgatóinak az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz leadott, s onnén tárgyalás végett ide áttett folyamodványát, mellyben a tanfolyam elrendezése körüli némely hiányok iránt intézkedés kéretik, Önnek ezennel olly felhívás mellett küldöm át, hogy annak pontjai felett véleményes értesítését e minisztériumhoz haladék nélkül adja be.”³³

Ez időtájt a fővárosban és a hallgatók körében elterjedt az ellenség általános támadásának, a Schlik-hadtest december 11-i kassai győzelmének, Windisch-Grätz főhadserége sikeres előnyomulásának hírei, valamint a honvédelem érdekében hozott intézkedések, így például Kossuth Lajos OHB elnöknek felhívása mozgó gerillacsapatok

³¹ u.o.

³² HM 1848; 11045/2148., VKMe 1848; 798/M.

³³ VKMe 1848; 806/M.

szervezésére. Erre támadt fel az egyetemi hadi tanfolyam növendékei egy jelentős részében az a hangulat, hogy a tanfolyamot félbehagyva, jelentkeznek a felső-magyarországi mozgó hadseregbe. A növendéki nyomásnak engedve Vállas Antal igazgató előterjesztésben vetette fel a hadi tanfolyam felfüggesztésének gondolatát Kossuth Lajos OHB elnöknek, aki válaszul 1848. december 17-én a VKM-nek a következő rendeletet küldte: „A hadi tanfolyamot hallgató ifjuság közül sokan hazafiui lelkesedéstől a Schlick elleni táborba kívánván elmenni, kérdést támasztott az iránt, ha vajjon a hadi tanfolyam ezért felfüggesztenék e avagy folytattasék? - A honvédelmi bizottmány ezennel válaszolja az Igazgatóságnak, hogy a tanfolyam azért sem szüntethetik meg, mivel sokan az azt hallgató ifjak közül itt fognak maradni, - de azért sem, mivel a nemzetnek nélkülözhetetlen szükségés van azon intézetre, melyben a hon lelkes, vitéz fiai a haditanban folytosan képezthessenek. Utasitanék tehát az Igazgatóság a hadi tanfolyamnak megszakadás nélküli folytatására.”³⁴

Ezt a szöveget vette át szinte szó szerint a VKM 1848. december 18-i rendelete, melyben kötelezik a hadi tanfolyam igazgatóját a tanfolyam további folytatására, többek között leszögezve: „Melly határozatnak nyomán Ön ezennel a hadi tanfolyamnak megszakadás nélküli folytatására s a többi tanároknak is ez értelembeni intézkedésre utasítatik.”³⁵ Ennek szellemében Szász Károly államtitkár másnap, 19-én, arra utasítja Vállas igazgatót, hogy tájékoztassa, Beke Gyula, az 1. honvéd utászzászlóalj főhadnagya, a megbízott új tanár miért nem tartott a tanfolyam 5. hetében, december 11 és 17 között, vagyis „egész mult héten, egy utászkari leczkét sem.”³⁶

Két nap múlva az igazgató kiderítte, hogy az utásztani órák azért nem lettek megtartva mert az 1. utászzászlóaljat áthelyezték a feldunai hadsereg kötelékébe. A hadügyminisztérium javaslatára a VKM és a tanfolyam igazgatója lépéseket tett annak érdekében, hogy „Kohl nyugdíjazandó kapitányt” kérjék fel „az utásztan előadására.”³⁷

34 OHB 1848; 5786., VKMe 1848; 811/M., Kossuth Lajos Összes Munkái (továbbiakban - KLÖM) XIII.k. 788. o.

35 VKMe 1848; 811/M.

36 VKMe 1848; 814/M.

37 VKMe 1848; 828/M.

Az egyetemi hadi tanfolyam életének 6. hetében megtörténtek azok a lényeges változások, melyeket a tanulók követeltek. Erről számolt be az Országos Honvédelmi Bizottmánynak a Vallás és Közoktatási Minisztérium 1848. december 19-i előterjesztésében, melyhez mellékeltek a tanulóifjúság december 6-i kérelmét és dr. Vállas Antal igazgató azzal kapcsolatban kifejtett értesítését. A minisztérium álláspontja szerint a hallgatók folyamodványának 1., 5., 6., 7. pontja „elenyészettnek tekinthető.” Ellenben a „2-ikra nézve a honvédelmi bizottmánytól függ, annak létrehozására bizonyos összegeket rendelni meg, mely hogy kívánt célzt elérje 1000 pforintnál kevesebb a vivást illetőleg sem lehet, a lovaglást tanításra szükséges lovokról és tanítókról a hadügyminisztérium útján kellene gondoskodni. A 3-ik pontra nézve nincs egyéb hátra mint a fegyverek és tanítósegédek kirendelése Elnök úr ígérete szerint. A 4-ik pontban érintett trigonometria igazgató Vállas ur által ugyis tanitattik s hogy még más által is előadassék mig ti. Vállas ur tanítása rendben ezen ponthoz érkeznek tanitassék, szükségesnek nem látom.”³⁸

A hadi tanfolyam képzési rendjét tehát oly módon kezdik megváltoztatni, hogy a hallgatók az alapvető elméleti katonai ismeretek alkalmazását gyakorlati foglalkozásokon illetve kiképzéseken kezdték elsajátítani. Ezeket a napi katonai alaki képzéseket a hadi tanfolyam életében egyre nagyobb vezető szerepet vállaló és a hallgatók körében elismert tekintélynek örvendő Keményfi (Hartmann) József honvéd százados tartotta meg. Ez kitűnik Vállas Antal igazgatónak a minisztériumhoz felterjesztett 1848. december 22-i 7. számú igazgatói jelentéséből is: „A kormányelnök fegyvereket ígervén a hadi tanfolyam növendékeinek, hogy ezek gyakorlatilag is képeztessék magokat a fegyverforgatásban: felkérem a tisztelt minisztériumot, méltóztassák az ígért fegyverek kiadását a honvédelmi bizottmánynál szorgalmazni, és a fegyverek raktárául ha lehet, a múzeum épületében egy üres vagy kiürítendő szobát Keményfi (azelőtt Hartmann) százados urnak átadni.”³⁹

Keményfi százados parancsnokságával a hadi tanfolyam növendékeinek a puskák kiadását és a fegyverraktár berendezését Szász

³⁸ VKMe 1848; 815/M.

³⁹ VKMe 1848; 827/M.

Károly államtitkár olyan fontosnak tartotta, hogy 1848. december 24-én, vasárnap küldte el ezzel kapcsolatos előterjesztését az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, felszólítását a Nemzeti Múzeum igazgatójának és értesítését az egyetem hadi tanfolyama igazgatójának.⁴⁰ Ám közbe jöttek a közismert 1848. december utolsó hetének drámai eseményei, az OHB sorozatos felhívásai szabads csapatok alakítására, az általános népfelkelésre és intézkedései a főváros védelmére, majd a móri vereség, az országgyűlés és az OHB eltávozása fővárosból, az 1849. január 2-i pesti haditanács döntése. Az elfogadott haditerv szerint a fővárost harc nélkül kell feladni, a honvédsereget összpontosítani fogják az ellentámadásra a Felső- és Közép-Tiszánál, ennek érdekében többek között Perczel seregteste utóvédharcokat vivva vonuljon vissza Szolnokig. Ezeknek az eseményeknek és híreknek a hatására a tudományegyetem hadi tanfolyama átalakult Keményfi József százados kezdeményezésére pesti egyetemi légióvá, aminek történetét az indítványozó két korabeli leírásban is megörökítette.

Az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz intézett 1849. január 16-i jelentésében ezt írta: „A pesti egyetemenél a hadi tudományokat hallgató tanuló ifjúság, melly az ellenségnek a fővároshoz közeledte idejében egészen magára volt hagyatva, egyfelől azon célból hogy menekülhessen, másfelől pedig azon magasztosabb indulattól és kötelesség-érzettől ösztönözötve, hogy a hazának szolgáljon, alulirtnak felszólítása s buzdítása következtében, nagy részben *pesti egyetemi legio* nevű csapattá alakult. Ez megtörténvén, legelső tisztemnek tartottam a hozzám csatlakozott fiatalság számára fegyvereket szerezni, mik azonban a sietőségben csak igen vegyes neműek, részint gyutacs, kupak, kovás, részint pedig csak vadászfegyverek lehetének. Az ifjaknak illynemű felfegyverzése után Csányi kormánybiztos urnál történt bejelentés mellett a csapattal Perczel Mór tábornok Ur parancsnoksága alá állottam.”⁴¹

Lényegében ezt erősíti meg a „Toborzás. A Pest-egyetemi legio zászlóaljja lesz” című sajtóban megjelent 1849. április 7-i felhívásában:” Pesten a múlt évben a haditudományokat az egyetemen

⁴⁰ *u.o.*

⁴¹ HM 1849: 748.

hallgatott tanuló ifjúságnak nagy része, tudva van, miként az ellenségnek a fővároshoz közeledtével, vezérletem alatt maga is táborba szállott, az elméleti hadi tudományokat felcserélvén a gyakorlatiakkal „Pesti-egyetemi légio” nevű csapatba alakulván össze. Tudva lehet netalán az is, miként ezen ifjú-csapat f. év január 1-jétől fogva a folytonos és mindennemű hadiszolgálatok körében áll.”⁴²

Nem ismert még, hogy az egyetem hadi tanfolyama igazgatójának és előadóinak Vállas Antal, Peczval Ottó és Nendtvich Károly egyetemi tanároknak szerepe és véleménye a pesti egyetemi légio létrehozásáról. Az viszont tény, hogy a tanulóifjúság, amely az ország különböző részeiből sereglett az egyetem hadi tanfolyamára és a kezdeményező Keményfi honvéd százados a szabads csapat megalakításakor hangsúlyozni akarták, hogy továbbra is a tudományegyetemhez kötődnek és ezért vették fel a pesti egyetemi légio nevet. Keményfi a több mint másfélszáz ifjút egy gyalogosszázadba szervezte, amely 4 szakaszból állt és a szabályzat szerint parancsnoka százados, az 1. szakasz parancsnoka főhadnagy, a 2. és 3. szakasz parancsnoka egy egy hadnagy és a 4. szakasz parancsnoka őrmester volt. A pesti egyetemi légio parancsnoka Keményfi József honvéd százados, segédtszije az ismert pedagógiai szakember, a 34 éves Tavasi Lajos, a pesti evangélikus liceum igazgatója lett és a legrátermettebb ifjak, Farkas József, Boronkay László és Flaskai János pedig a szakaszparancsnokok.

A parancsnok 1849. január 1-én jelentette Csányi László főkormánybiztosnak a pesti egyetemi légio megalakulását, aki azt hivatalosan is jóváhagyta és beosztotta Perczel Mór hadseregébe. A tábornok a légiót alárendelte a móri csatában súlyos veszteségeket szenvedett 50. honvédszászlóalj parancsnokának, Trangoss István őrnagynak. Ez a zászlóalj a radikális Szalay László szervezte Hunyady szabads csapatból jött létre, tisztjei és katonái radikális, republikánus eszmék és törekvések kifejezéseként a mellükön vörös szalagot

⁴² Tisza-Vidéki Ujság, 1849. április 14. (29.) sz. 225.p.

hordtak.⁴³ Ezt a vörös szalagot megkülönböztető jelként elkezdte hordani a civil ruhás pesti egyetemi légió is.⁴⁴

A pesti haditanács január 2-i határozatának megfelelően Perczel csapatai, köztük az 50. honvédszászlóaljjal a pesti egyetemi légió, a visszavonulás leplezésére 1849. január 3-tól 4-re virradóra megszállta a budai sáncokat. Ezekben az állásokban a pesti egyetemi légió rendes szolgálatot teljesített, majd 4-ről-5-re virradó éjszaka a többi csapatokkal együtt a Lánchídon át Pestre vonult.⁴⁵ A csapatok rövid pesti pihenője alatt, a légió ifjú katonáinak lelkesítésére írta meg Tavasi Lajos „Pest-egyetemi legio dala. (Pestről kivonuláskor Jan. 5-én 1849.)” című valószínű megzenésített versét, melyet induló gyanánt kezdtek énekelni.⁴⁶ A visszavonuló csapatok a pihenő után Üllő felé folytatták a menetet és a pesti egyetemi légió a kemény hidegben fegyelmezetten és rendben hajtotta végre a menetelést, majd Trangoss őrnagy parancsára Vecsésen a légió ifjú katonái képezték az őrszemeket, látták el az őrszolgálatot a parancsnok nagy meglepődöttségére.⁴⁷ A légió a csapatokkal január 6-án Pilisre, majd 7-én Ceglédre érkezett, ahol két napig állomásoztak és Perczel tábornok vezetésével a parancsnokok rendezték az alakulatokat és elkészítették a hadsereg új hadrendjét. Perczel Mór 1849. január 8-i hadseregének, a középponti mozgó hadseregnek új hadrendi beosztása szerint a pesti egyetemi légió 50. honvédszászlóaljjal együtt a Hertelendy alezredes parancsnoksága alatt álló 4. dandár kötelékébe került.⁴⁸

43 KERÉKES Zoltán: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. I. rész. Hadtörténelmi Közlemények (továbbiakban - HK), 1971. 4. sz. 635-637.p.

44 Tisza-Vidéki Újság (Emlék), 1849. április 21.(30) sz. 235-236. p.

45 Lásd részletesen Hermann Róbert: Perczel Mór első honmentő hadjárata. Függelék. Vázlat a Perczel-hadtestről a felállítástól a felosztásig. 1848. szeptember - 1849. január 27. Zala Gyűjtemény 36/II. Zalaegerszeg, 1995. 122-123.p.

46 Tisza-Vidéki Újság, 1849. április 14. (29.) sz. 227-228. p.

47 A pesti egyetemi légió 1849. január 4-e és 16-a közötti történetét Keményfi József százados 1849. január 16-i jelentése alapján állítottuk össze. lásd: HM 1848; 748.

48 Saját kezébe, ott ahol Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. S.a.r. Szijj Jolán-Farkas György-Böhm Jakab. Budapest, 1998. (továbbiakban - Kat. iratok) 44. irat 51-52. p.

A légió parancsnoka jól kihasználta a két napi pihenőt a csapatszervezésre. Az egyetemi légió menetközben olyan személyekkel szaporodott „kik ifjú koruknál fogva az ellenség általi elfogatás elől menekülni akarva, életüket a veszély idejéig a hazának ajánlják fel. Ezen szaporodásnak több helyen, de leginkább Czepléden örvende a csapat, ahol is a várostól a volt lovas őrsereg nemzeti zászlóját ajándékkul kapva; ezen zászlóhoz a szigorúbb rend és fegyelem végett esküt is tőn le.”⁴⁹ A ceglédi lovas nemzetőröknek 1944-ig a ceglédi múzeumban őrzött nemzetiszínű zászlója a második világháború végén megsemmisült. A róla készült fényképről csupán annyi állapítható meg, hogy a zászló egyik oldalán, babérkoszorúval övezve, „Czepléd 1848” felirat szerepelt.⁵⁰ Ez zászló lett 1849. január 8-ától a katonai esküt tett pesti egyetemi légió hadi zászlója. A pesti egyetemi légió a 4. dandárral a hadsereg utóvédjeként január 9-én, kedden még Czepléden maradt, másnap 10-én az utóvéd-dandár, melynek őrszemeit a légió állította ki, Abonyban biztosította a Szolnokon állomásozó hadsereget.

A Szolnokra érkezett pesti egyetemi légiót az 50. (Hunyady) zászlóaljjal együtt 1849. január 11-én Perczel tábornok Balmazújvárosba vezényelte. A légió a zászlóaljjal Törökszentmiklós-Kisújszállás-Karcag-Nádudvar útvonalon menetelve 1849. január 16-án érkezett meg Balmazújvárosba, ahol a pesti egyetemi légió parancsnoka azonnal jelentkezett Répásy Mihály tábornoknál, a tartalékhadsereg parancsnokánál. Ezenkívül Keményfi József honvéd százados Balmazújvárosról, mivel úgy látta, hogy fel akarják oszlatni a légiót, azonnal egy előterjesztéssel élt az Országos Honvédelmi Bizottmány felé.⁵¹ Ebben beszámolt a pesti egyetemi légió rövid történetéről, kihangsúlyozva, hogy a móri csatában nagy veszteséget szenvedett Hunyady-zászlóaljhoz azért csatlakoztak, "hogy annak veszteségét némileg pótolja és szolgálata, amelyet a fiatalság mindig készséggel teljesített, könnyítve legyen". Kötelességének tartotta azt is megemlíteni, hogy a légió több mint 180 katonája, „a fiatalság nem csak hogy harcvággyal teljes, hanem ami annál nehezebb, a szigorú táborozásban és annak minden terheiben a zordon időnek daczára,

⁴⁹ HM 1849; 748

⁵⁰ KEREKES *i. m.* 629.p.

⁵¹ HM 1849; 748.

türelmét és feláldozását már is tettleg tanúsította.” Ezt igazolta Trangoss István őrnagy is megjegyzésével és aláírásával.

A légió parancsnoka jelentésében a Honvédelmi Bizottmánynak felvette, hogy a „jövőben az ifjaknak e csapatjával” mi történjék; folytassa-e Debrecenben vagy más helyen a be nem fejezett hadi tanfolyami tanulmányait, vagy mint rendes katonai légió létszámban megnövelve harci tevékenységet folytasson. Ez utóbbi esetben feltétlenül szükséges lenne:

1. a különféle fegyvereket egymeműre felcserélni és azokat is ellátni, akik a Cegléden kapott „dzsidát” viselik.
2. az ifjakat, akiknek nagyobb része alkalmas magánruházattal rendelkezik, ellátni honvéd köpennyel, nadrággal, bakancssal és kesztyűvel, különösen azokat, akik ruházatban leginkább szűkölködnek.
3. „mivel a csapat csaknem egészen gyakorlatlan, megkívántatnék mintegy két heti nyugalom, hogy a szükséges töltést, lövést, csatározást, tömegképzést stb. rendszeren megtanulhassák.”
4. a légió létszámának megnövelése pedig az országban szétszórt és menekülő fiatalok toborzása útján megvalósítható Debrecenben.
5. Keményfi jelentését azzal zárta, hogy a „hadi tudományok hallgatására vállalkozott ifjúság, melly ezentúl a legelszántabb szívvel a honvédelem szolgálatára ajánlja magát” várja az OHB további rendelkezéseit.

Az OHB a légió parancsnok jelentését január 17-én intézkedésre átküldte a hadügyminiszternek, aki úgy döntött és erről január 18-án intézkedést is küldött Perczel tábornoknak, „miszerint ezen pesti egyetemi legio név alatt szolgáló csapatot a zászlóaljához beosztatni szíveskedjék; és így amidőn egyrésztől némelly zászlóalj hiányait pótolandja, más részről a hazának legjobb szolgálatokat tenni alkalma leend.”⁵²

Répásy tábornok parancsára Balmazújvárosban 1849. január 19-én Trangoss őrnagy parancsnokságával egy dandárt szerveztek, melynek hadrendjébe tartozott a 35., 49., 50. honvédszászlóalj, a vadászcsapat, a „pesti egyetemi légió 190” fő, a portyázó csapat, a 4. huszárezred egy szakasza (40 fő) és egy 1/2 hatfontos üteg (3 ágyú), összesen 2580 fő.⁵³ Ezeknek az alakulatoknak a felszerelését is végrehajtották.⁵⁴

Közben, a légió ifjúsága nevében Keményfi József 1849. január 20-án folyamodvánnyal fordult a hadügyminisztériumhoz, hogy az altiszti rangra mindenkor alkalmas ifjak önkéntes pesti egyetemi légiója legalább „Budapest visszafoglalásáig” fennmaradjon, ne oszlassák szét és tagjait ne osszák be egyenként zászlóaljukba. Kéri, hogy „kegyeskedjenek a haditudományokat hallgatott, de csak félig bevégzett ezen fiatalságot azontul is együtt és egymással társas, a kitűzött cél felé való működésben továbbra is meghagyni, és megengedni, hogy hadtudományaikat és gyakorlataikat ezentúl is folytathassák és tarthassák, mert amint a közülük néhány kilépettek már is különféle zászlóaljknál tiszti rangra alkalmaztattak és folyvást alkalmaztatnak, úgy a folytatva képezendőket még inkább fognak arra képesekké tételni, amire a haza seregeinek kétségkívül nagy szüksége vagon, – és méltóztassanak egyszersmind megengedni, miként nevezett Legio ezentúl is önajánlkozású csapatként bármelley bátor és merész honvédelmezési feladatra együtt maradhasson.”⁵⁵ Mivel „eredeti céljük az volt, hogy tiszteket képző oskolát tegyenek, és ezen célhoz most az is járul még, hogy mindig csatakész csapatot képeznének”, erre és a tanulásra a légió szervezetében „jelenleg is” alkalmuk van. A pesti egyetemi légió kérelmét „az egyetemi hadtanuló ifjúságnak nevében Keményfi József honvéd százados, az egyetemi Legio parancsnoka ” írta alá, de nyomatékkal „látta és pártolja Répásy Mihály tábornok”

Másnap, 21-én Répásy Mihály tábornok a hadügyminisztériumnak előterjeszti az egyetemi légió „mint külön

⁵³ OHB 1849: 734., HERMANN *i.m.* 139.p.

⁵⁴ OHB 1849: 781., HM 1849: 936.

⁵⁵ HM 1849: 1040.

alakult testület” egyénei közül tiszti állásra és kinevezésre főhadnagyul Farkas József, hadnagyokul Flaskay János és Boronkay László, segédtisztül és hadnagyul Tavasi Lajos légió tagokat.⁵⁶ A hadügyminisztérium január 24-i rendeletével jóváhagyja Répásy tábornok felterjesztését, „miszerint az egyetemi hadtanuló ifjúságnak együttmaradása, s illetőleg egy magány csapatá alakulása ezennel megengedtetik. – Az ezen csapathoz ajánlott egyének azonban főtisztekül rang és illetményel, a többi honvéd tisztékhez hasonlólag, – csak azon esetre nevezethetnek ki, ha a nevezett csapat vagy 3. esztendőre, vagy pedig a haború idejére kötelezendi magát a hadi szolgálatra.”⁵⁷ Ez a légió és előléptetett tisztjei részéről megtörtént, de már ez előtt fontos harcfelelősségével is megbízták a pesti egyetemi légiót.

Ezekben a napokban Perczel középponti mozgó hadserege sikeres ellentámadással nyomult előre és 1849. január 22-én Szolnoknál megverte Ottinger cs.kir. tábornok csapatait, de további előretörését Pest irányában megállították, mivel Debrecenbe olyan jelentés érkezett, hogy jelentős ellenséges erők menetelnek a Tisza felé Heves megyében. Ezért jogosan merült fel az a lehetőség, hogy a cs.kir. csapatok a tiszafüredi átkelőhelyet akarják elfoglalni, a Debrecen irányába végrehajtandó támadáshoz. A fontos tiszai átkelőhely védelmére Balmazújvárosból, az OHB rendeletére és Répásy tábornok parancsára, egy különítmény rendeltek ki a tartalékcsoportokból.

Az Agonas Pompejusz honvéd százados, az 50. honvédzászlóalj 1. százada parancsnokának vezetésével, saját százada (185 fő), a pesti egyetemi légió (150 fő), egy lovasszakasz (24 fő), egy 1/2 hatfontos üteg (3 ágyú, 24 tüzér, 48 szekeres, 58 ló), összesen 435 emberrel 1849. január 23-án indult el Balmazújvárosból és mintegy 50 kilométeres menet után, aznap este 10 óra tájban érkeztek meg Tiszafüredre.⁵⁸ Agonas százados még az éjjel megszállta a helységet, megszervezte a híd védelmét és az esetleges ellenséges támadás

⁵⁶ u.o.

⁵⁷ u.o.

⁵⁸ A tiszafüredi eseményről lásd Keményfi József százados, a pesti egyetemi légió parancsnokának 1849. január 27-i jelentését Asbóth Sándor alezredes, tartalékhadsereg fővezéréhez. Mellékelve a HM 1849: 1240. számú irathoz.

elhárítására őrségeket állított fel. Keményfi százados a légió ügyeinek intézése miatt csak másnap, 24-én indult el Debrecenből és délután érkezett meg Tiszafüredre. Ezelőtt már a különítmény parancsnoka lóháton szemrevételezte a vidéket, Poroszlót és a híd környékét és ez után elkészítette a védelem tervét és vázlatát. Ez alapján helyezte el a csapatokat és állította tüzelőállásba a 3 ágyút, rendelte el árkok kiásását és fák kivágását.

A védelem tervében, a lakosság mozgósításában és a felderítésben Agonas százados fontos szerepet szánt a pesti egyetemi légiónak. Elrendelte, hogy „a pesti légiónak legjelesebb kiszemelt ifjai Tiszafüred szomszédságos helységeibe megbízottként szétmennének... Együttal 30 embert is kirendelt volt a pesti legióból, köztük egy tisztet és két altisztet és azok előtt még délelőtt 6 huszárt, kik Poroszlóra által menendők előőrsi szolgálatba. Ezeknek, valamint a bizottmányos ifjaknak is szekereken való gyors elindulása már az én jelenlétemben történt; nem különben egy légióbeli ifjúnak kémnek elküldetése Miskolcra”, mint halkereskedő, írta le Keményfi százados. Ettől fogva a légió parancsnoka együtt tartozkodott a különítmény parancsnokával, hogy közösen értékeljék a híreket és javaslatokat tegyen a kiadandó parancsokra. Rövid idő múlva visszatértek az előőrsők azzal, hogy a Poroszlóról hazaszárguldó huszárok közölték a helységben már ellenség van. A két százados azonnal a hídhöz sietett és a parancsnok egy huszár rajt küldött Poroszlóra, hogy derítse fel az ellenség erejét. Éjfél tájban tudták meg, hogy a helységet mintegy 100 vasas német szállta meg. Keményfi ekkor egy haditervet terjesztett a parancsnok elé, hogy rajtaütésszerűen támadják meg az ellenséges lovasokat, aminek végrehajtását a parancsnok éjjel félkettőre el is rendelt. Ám közben megérkezett a poroszlói jegyző tudósítása miszerint a helységhez már jelentős ellenséges csapatok közelednek. Erre a hire a parancsnok „elejtette az elfogadott tervet”, mint kijelentette nem bízik az embereiben, kivéve „a legio fiatalságát”, és félve a megsemmisüléstől, reggelre elrendelte a híd lebontását és a visszavonulást Balmazujváros vagy az esetleg megjelenő Perczel tábornok csapatai irányába, amiről a honvédelmi bizottmányt, is tudósította.

A hidat a tiszafüredi lakosság segítségével az egyetemi légió szedte szét, bár mint Keményfi megjegyezte, „a vezérletem alatt lévő legio tagjai, ... dicsekvés nélkül szabad legyen mondanom, inkább állottak volna ki a nyílt küzdés terére.” Január 25-én hátrahagyva

előőröket és kiküldve felderítő kémeket Agonas százados csapataival elindult Nagyiván felé, hogy ott várja be a híreket és ha azok kedvezőek akkor ismét visszatérjen Tiszafüredre. Másnap, 26-án déltájban tudta meg a parancsnok, hogy az éjjeli hír, rémhir, volt, csel a magyarok megtévesztésére, mivel az ellenség támadási iránya nem Tiszafüred, hanem Miskolc volt. Ezen a napon Agonas századost elvitték Debrecenbe, ahol haditörvényszék elé állították és Keményfi József százados ideglenes parancsnoksága alatt a különítmény visszatért Tiszafüredre, ahol a légió parancsnoka 27-én készítette el jelentését a történekről.

Az OHB 1849. január 26-án és 27-én több rendeletet ad ki, hogy az Asbóth Lajos alezredes tartalék serege induljon Tiszafüredre és azt védelmezze.⁵⁹ Asbóth alezredes 28-án jelenti az OHB-nak milyen intézkedéseket tett Poroszló és Mezőkövesd között a védelemre, többek között jelezve, hogy „Tisza-Füreden Bangya őrnagy egy századdal, és a pesti egyetemi legio 163 fő, ezenkívül a Debreczeni 500 fő nemzetőrség, összesen 863 fő.”⁶⁰ Másnap, 29-én Bangya őrnagy, a tartaléksereg elővéd parancsnoka jelenti az OHB elnökének, hogy milyen intézkedéseket tett a Tiszavidék védelmére, a tiszafüredi hid biztosítására, jelezve, hogy többek között Tiszafüreden állomásozik „1 század pesti egyetemi légió.”⁶¹ Január utolsó napjaiban a pesti egyetemi légió ifjú katonái és tisztjei, valamint parancsnoka, Keményfi József honvéd százados sikeresen állta ki a nehéz katonai próbákat, amivel kiváltották az előljáró parancsnokok elismerését. Kossuth Lajos, OHB elnöknek írta Asbóth Lajos alezredes, hogy a Tiszafüreden lévő „sereg lelkesülve vagyon, Bangya és Keményfi derék tiszték, kapszlin hiány vagyon – szükséges fegyver is.”⁶² Itt kell megemlíteni, hogy január végén került az egyetemi légióhoz Vargha Károly honvéd százados, aki korábban az egyetemi könyvtár tisztje volt, majd 1848. decemberétől a hadijog tanára és könyvtárosa a Magyar Hadi Főtanodának, de annak 1849. január 17-i erőszakos feloszlata után elhagyta a fővárost és

⁵⁹ OHB 1849; 1063.. 1083.

⁶⁰ OHB 1849; 1248.

⁶¹ OHB 1849; 1242.

⁶² OHB 1849; 1240.

1849 nyarán bekövetkezett haláláig részt vett a légió személyi állományának kiképzésében.⁶³

Az egyetemi légió számára 1849 egész február hava aktív hadiszolgálatban és amikor lehetséges volt kiképzésben telt el. Február 1-ével a légió két tagját Bodrogekői Lajost és Nagy Samut a hadügyminiszter előléptette hadnaggyá és más honvédszászlóaljhoz helyezte át tiszti beosztásba. A légió katonái továbbra is Tiszafüredet védve vettek részt felderítésekben, portyázásokban és más katonai műveletekben. Február 6-án Asbóth alezredek parancsnoksága alatt más alakulatokkal együtt résztvettek Poroszlónál 300 ellenséges lovas megtámadásában és visszaverésében.⁶⁴ Ezekben a napokban Keményfi százados parancsnokságával a pesti egyetemi légió sikeres felderítésen és portyázáson vett részt és eljutott egészen Mezökövesdig. A hadügyminisztérium február 12-én adta ki a honvédsereg hadrendjét, az egyetemi légiót a hadügyminisztérium közvetlen alárendeltségébe tartozó Asbóth alezredek 12. hadosztálya 1. dandárába osztották, melynek parancsnoka Bangya János őrnagy, a 35. honvédszászlóalj parancsnoka volt.⁶⁵ Február 16-án a pesti egyetemi légióhoz a hadügyminiszter előléptette alhadnagynak Uramofszki Józsefet.⁶⁶

Nincs még pontosan feltárva a pesti egyetemi légió februári tevékenysége és áthelyezésének időpontja Mezőhegyesre, majd Csanádpalotára. Az viszont tény, hogy a hadi tevékenység, az őrszolgálatok, a fűrésztő menetek, az elméleti és gyakorlati kiképzés, a ruházat, a felszerelés és a fegyverzet és az ellátás javulása egyre jobban összekovácsolta a légiót. Egyre több légiótag szerzett olyan gyakorlati és hadtudományi ismereteket, ami felkészítette a tiszti rendfokozatba történő előléptetésre. A pesti egyetemi légió áthelyezése valószínű azért következett be mert Návay Tamás csanádi főispán február 3-án az OHB elnökével közölte, hogy a szerb felkelő csapatok mind közelebb nyomulnak a Maros vonalához, mely Szeged és Arad között csaknem teljesen védtelen. Ezért egy zászlóalj és ágyukat kért Makóra.

⁶³ Ld BONA *i.m.* 631. p.

⁶⁴ KLÖM XIV.k. 352.p.

⁶⁵ HM 1849; 653/B., Hadtörténelmi Levéltár, 1848-49. évi gyűjtemény (továbbiakban - HLGY). 1849; 13/20.

⁶⁶ HM 1849; 2926., Közlöny, 1849. február 23. (36.) sz. 125. p.

Kossuth február 7-i válaszában a Maros vonal védelmét országos szempontból is fontosnak tartja, de azt elsősorban a helyi erőkől kell megoldani, mert az összpontosított csapatokból nem küldhetnek új alakulatokat „a Maros vonalának fődőzése és biztosítása” céljára.⁶⁷ Az OHB elnöke 1849. február 12-i rendeletével Batthyány Kázmér grófot a szerb előnyomulás által érintett területek teljhatalmú katonai fővezérévé és polgári kormánybiztosává nevezte ki és felszólította tegyen megfelelő intézkedéseket: „szabad mozgó csapatokkal, nemzetőrséggel, népfelkelési erővel a fenyegetett vidékek védelmére, s a fellázadt rácok legyőzésére.”⁶⁸ Felhatalmazták még új csapatok alakítására, tisztek előléptetési jogával és a rendes katonai alakulatok feletti parancsnoklással is. Kossuth ugyanaznap felszólította a hadügyminisztériumot, hogy a szerb lázadók által veszélyeztetett Csanád megyei mezőhegyesi ménestenyésztő intézet katonai védelmére tegyen intézkedést.⁶⁹

Az OHB elnöke 1849. február 20-án értesíti Pándy Samu honvéd ezredes méneskari igazgatót, hogy a hadügyminisztérium a „mezőhegyesi ménes intézetnek a szerb rablócsorda betörése elleni biztosítása tekintetéből Palotára két századnyi gyalogság rendeltetett.”⁷⁰ Ez volt a pesti egyetemi légió, amelynek katonái „jelenleg Palotán, Mezőhegyes szomszédságában, a Maros partján a duló rácokkal szemközt állanak.” Itt Keményfi József, honvéd százados, légió parancsnoknak már volt arra ideje, hogy 1849. március 1-én megírja és az országszerte terjesztett Közlönyben megjelentesse az „Értesítés a volt pesti hadi tanulók szüleikhez” című közleményt.⁷¹ Ebben, hogy az aggodó szülők, rokonok és barátok félelmét eloszlassa, arról adott tájékoztatást, hogy a tudományegyetem hadi tanfolyamának ifjú hallgatóiból megalakult pesti egyetemi légióban kik szolgálnak és hol. Felsorolja 84 „volt hadi-tanuló ” nevét és rendfokozatát, megjegyezve, hogy akik nincsenek megnevezve, „azok részint Pestről távoztak még, részint útközben.” Március elején nevezi ki a hadügyminiszter a pesti

67 KLÖM XIV.k. 350-351., 386.p.

68 *u.o.* 411. p.

69 *Uo.* 421.p.

70 *Uo.* 505-506.p.

71 Közlöny, 1849. március 13. (51.). sz. 180. p.

egyetemi légió két tagját hadnaggyá és helyezi át Batisovszky Sámuel Polgár ténparancsnokának és Nagy Bélát az 1. honvéd vadászrezredbe; ebben az időben nevezik ki „a pesti egyetemi légiohoz: Vinkovics Alajost, orvossegédül.”⁷²

A pesti egyetemi légió március 8-án elrendelt új hadrend alapján a IV. hadtest szegedi hadosztálya 2. dandárának kötelékébe került és a seregtest élére Perczel Mór tábornok, aki megkezdte előkészületeit a szerb felkelő csapatok elleni támadásra.⁷³ A légió Keményfi százados vezetésével folytatta a kiképzést és védte a Maros vonalat Palota térségében, de közben nem került el figyelmüket az a tény, hogy egyre több rendelet hívta fel a figyelmet a szabadcsapatok rendszer honvédszázalóaljakká történő átalakítására.⁷⁴ A sajtó arról is hírt adott, hogy a Palotán állomásozó csapatok, köztük a légió, méltóan megünnepelte március 15-i első évfordulóját, a „magyar szabadság ünnepét” és diszsortüzei annyira megrémítették a Kiszombort megszállva tartó „mintegy 300-ra menő rablócsordát”, hogy támadástól tartva felkészült a gyors menekülésre.⁷⁵

A valódi támadás azonban 1849. március 22-én, csütörtökön folyt le, amikor Perczel IV. hadtestének csapatai több irányban rohamozták meg az ellenség állásait és győztes ütközetek sorozatával felszabadították a Tisza-Maros szögét, majd felmentette Péterváradot és megkezdte Bácska felszabadítására hadműveleteit, bevetette Szenttamást és az ugynevezett római sáncokat is. Perczel Mór tábornok, amikor az OHB elnökének jelentette a március 22-i győzelmét, kiemelte azokat a csapatokat, melyek Kiszombort elfoglalták, az ellenség közül 80-100-at levágott, 150-et elfogott, kik közt több császári tiszt és számos határőr is volt. 120 löfegyvert és nagy mennyiségű gabonát is zsákmányoltak.⁷⁶ Ebben a sikeres ütközetben főszerepet játszott a Keményfi vezette szegedi hadosztály

⁷² Közlöny, 1849. március 3. (43.)sz. 119.p., u.o. március 6. (45.) sz. 137. p., u.o. március 8. (50) sz. 173. p.

⁷³ HLGY 1849; 16/365., KLÖM XIV.k. 626-628. p.

⁷⁴ KLÖM XIV.k. 651-652.p.

⁷⁵ Tisza-Vidéki Ujság, 1849. március 21. (22.) sz. 173.p.

⁷⁶ Közlöny, 1849. március 27. (63.) sz. 225.o., uo. március 29. (65.) sz. 231.p., Honvéd, 1849. április 2. (81.) sz. 317.p.

balszárnya, – a pesti egyetemi légió és a 62. (Turzsky) sorgyalogezred alegységei – amelyek Makóról átmenve a Maros bal partjára, rohanták meg Kiszombort.

A pesti egyetemi légió élén parancsnokával csatarendben „Rajta magyar! Előre!” kiáltással sortüzeket adva és az ellenségnek súlyos veszteségeket okozva tört át a helység melletti sűrű erdőn.⁷⁷A korabeli csataleírás szerint még Stalajkó Mihály, a légió dobosa is fegyvert ragadott és a légió legvakmerőbb csatáraival üldözte a menekülő ellenséges katonákat, akik fegyverüket és felszerelésüket is eldobálták. „Szilaj futásnak eredtek, de tüzből tűzbe futottak, mert a mint a hajtóvadászatnak célja volt, mi épen a tömöttebb sorokban akkor átkelt Turszkiakra kergettük őket. Ki onnén megmenekült, ismét ránk jött, és így kézről kézre adtuk őket egymásnak.” Az erdő közepében Kis György, a légió tizedese elfogta Zavisics határőr főhadnagyot, akinek a szuronyok előtt eldobott kardját attól fogva Turánszki Tamás, a légió őrmestere viselte azzal a bevéssett szerb felirattal „Hitért és nemzetiségért, országért és szabadságért.” A légió sikeresen áttört még egy erdővonulaton, mire aztán elérte Kis-Zombor helységet. A szerb felkelők marospart állásait akkor már elfoglalták a „Turiszkiak, ki midőn minket véletlenül és váratlanul az erdőből előtűnni láttak, első részben azt hitték, hogy rácz-csapat volnánk, hamar összeverődtek, miglen veres szalagjainkat és a szabad-csapatok zászlaját megpillantva a külsönös találkozásra kezöket örvendve nyújták.” Tavasi Lajos hadnagy, a légió segédtsitzje, mint leírta 83 elesett ellenséges katonát számoltak össze. A légió vesztesége 1 halott és 2 sebesült volt. A csata krónikása befejezésül még arról tudósította olvasóit, hogy a „helyszínen azonnal ott termett közötté a győzőknek Derra Kálmán őrnagy és második dandár-parancsnok és véle Návay Tamás, csanád-megyei főispán. Megéljenezte és hálával üdvözölte őket örömében a légió, úgy szinte saját parancsnokát Keményfi József honvéd századost is, ki épen a csatának emlékezetes napján kapta gr. Batthyány Kázmér vezér-főispán és teljhatalmú biztostól az őrnaggyá

⁷⁷ Lásd részletesen a pesti egyetemi légió szerepéről: TAVASI Lajos: „A kis-zombori csata márcz. 22-én miként végződött?” Tisza-Vidéki Ujság (Emlék), 1849. április 21. (30.) sz. 234-237.p.

kineveztetését.” A harc tényeinek tudósításával, mint Tavasi Lajos írta, akarja a „szabadságharcunk történetét gazdagítani.”

A győzelem után a légió Kiszomborban állomásozott, majd április elejétől Makón, ahol megkezdték Keményfi őrnagy és katonái kezdeményezésére, Derra Kálmán őrnagy, dandárparancsnok támogatásával elnyert engedély alapján a pesti egyetemi légió átszervezését rendes honvédszászlóaljja. Keményfi József őrnagy, a pesti egyetemi légi parancsnoka Makón, 1849. április 7-én írta meg és tette közzé a sajtóban „Toborzás. A Pest-egyetemi légió zászlóaljja lesz.” című toborzási felhívását.⁷⁸ Ebben röviden ismertette, hogyan alakult meg az egyetem hadi tanfolyamának hallgatóiból a pesti egyetemi légió, amikor „az elméleti hadi tudományokat felcserélvén a gyakorlatiakkal.” Váholta, hogy ez az ifjú szabadcsapat 1849. január 1-től fogva „a folytonos és mindennemű hadiszolgálatok körében, a mellyekben Ujvároson, Tisza-Füreden, Mező-Kövesden, Mezőhegyesen, és Palotán, Kis-Zomboron, és jelenleg Makón áll és állott, egyszermind folytonos hadi oktatásban és tanulásban is részesült, s hogy épen ennek következtében történt légyen, miként a legioból, már számos egyének mentek ki és vitettek el egyéb haditestületekbe tisztükül, megnem emlitem azt, hogy magának a legionak is tisztjei, mind önmagának e csapatnak képzetjei.

Mennyi erő, mennyi bátorság, mennyi elszántság, milly hazaszeretet, mennyi csatázási ismeret és ügyesség lelkesíti és hevíti e számra nézve kis csapatot, az nem az én tiszttem hogy elmondjam, az, a többi mindennemű szolgálat mellett, a midőn a légió egyes tagjai, mint tiszavidéki hadi és népbiztosok, mint futárok, mint kémek, mint utászok, rajzolóok, irnokok, hadbirók, orvosok, tisztsegédek, beoktatók s a t jártak el, – leginkább kitűnt a márczius 22-én vivott Maros mellett kiszombori csatában.”

A légió tevékenységének bemutatása után Keményfi őrnagy lelkesítő sorokkal hívja fel az ifjakat, elsősorban a diákokat, hogy alakuló zászlóaljába csapjanak fel honvédnek, mert olyanok társaságába fognak kerülni, akik tudományban és tettben, a jelenben és

⁷⁸ Tisza-Vidéki Ujság, 1849. április 14. (29.) sz. 225-227.p.

jövőben, a hazának elszánt és bátor védői. A légió tagjai segítségével, kik mint volt hadi tanulók, jelenleg már mind megannyi hadi tanítókká lettek, az új és ifjú honvédek kiképzése gyorsan meg fog történni és zászlóaljuk olyanná válhat, hogy semmiben sem fog elmaradni „a haza legkitünőbb zászlóaljai mellett.” A „hazaszeretet és haza védelmének szent kötelessége” nevében hívja fel az ifjakat, hogy álljanak be négy esztendőre rendes honvéddé, mert „ez most a legszebb hivatás.” Külön szól még a volt hadi tanulókhöz és a haza főiskoláinak diákjaihoz, hogy lépjenek be a zászlóaljba mert „most a legfőbb iskola, ez most az egyedüli tudomány, hogy a hazát megmentjük, hogy a magyar nemzetnek örökös jövődjét nagyszerű történettel felépítsük.”

Keményfi József toborzási felszólítását azzal fejezi be, hogy zászlóalj alakulási helye Makó és a toborzás Makón, Szegeden, Hódmezővásárhelyen, Szentesen és még más vidékeken már sikerrel folyik.

Áprilisban, zászlóalj szervezőmunka közben, Návay Tamás Csanád megyei főispán hivatalosan is kéri a hadügyminisztériumtól, hogy a pesti egyetemi légióból és a csanádi önkéntes zászlóaljból rendes honvéd zászlóalj alakulhasson, melynek adjanak számot és létszámát el megfelelő felszereléssel. A hadügyminisztérium 1849. május 4-i rendeletével engedélyezi az átalakulást honvédzászlóaljjá és „90-ik számmal jelölhetik magukat az irt csapatbeliek.”⁷⁹ Ám ezt azzal az utasítással teszi, hogy jelentésben „ezen csapatok eddig megalakult századainak létszámát, felszerelési állapotát szinte terjesztse fel; valamint utasítja a század alakítókat, hogy a zászlóaljnál minden főtiszti rangfokozatban két helyet a minisztérium általi betöltésre üresen hagyjanak, u.m. két századosi, két fő- és két alhadnagyi helyet.”⁸⁰

A 90. honvédzászlóalj hivatalos megalakulását engedélyező rendeletet a hadügyminisztérium 1849. május 5-én expedálta a Csanád

⁷⁹ HM 1849; 12770

⁸⁰ Uo. Itt szeretném megköszönni Hermann Róbert szives közlését, melyben felhívta figyelmet a 90. honvédzászlóalj 1849. májusi létszám jelentésére.

megyei főispánnak, aki valószínű tizedike táján kaphatta meg és adta át azzal a rendelkezéssel Keményfi őrnagynak, hogy készítse el az előírt jelentést és terjessze fel a hadügyminisztériumnak. Itt kell megemlíteni, hogy az érvényes hivatalos szervezési elvek szerint egy zászlóalj 6 századból (századonként kb. 150 fő), mintegy 1000 főből állt. A zászlóalj parancsnoka őrnagy, segédtszjtje hadnagy vagy főhadnagy, számvevő tisztje hadnagy vagy főhadnagy volt. A századparancsnok százados vagy főhadnagy, egy század 4 szakaszparancsnokából egy főhadnagy, kettő hadnagy és egy őrmester volt. Ez alapján a zászlóalj parancsnoki kara 1 őrnagyból, 6 századosból, 8 főhadnagyból, 12 hadnagyból és 6 őrmesterből szerveződött általában. Ezeknek az alakulat szervezési elveknek a figyelembevételével folytatták a 90. honvédszászlóalj megalakítását és készítették el az alábbi jelentését:

"100 sz.

90-ik honvéd zászló-alj (Pestegyetemi Legio) Parancsnoksága

A had-ügyministerium táborkari osztály Igazgatóságának.

Makó Május 15-én 1849

Debrecenben.

A hadügy ministerium táborkari osztály Igazgatóságának rendelet következtében; van szerencsém a pest-egyvetemi legio, - ezentul 90-ik honvéd Zászló-alj létszámát beküldeni.

Elhelyezése Makó.

A parancsnokságom alatt lévő Csanádi önkéntes zászlóalj, részint az Aradi táborban, - részint Derra Kálmán dandárnok vezérlete alatt Bánátban, - részint Szórád őrnagy vezérlete alatt szinte Bánátban működik, - létszámát minthogy be nem küldte, - a hadügyministerium táborkari osztály Igazgatóságának én sem küldhetem meg.

Keményfi József
őrnagy⁸¹

⁸¹ HM 163. doboz. Számozatlan iratok. (továbbiakban - HM 1849; Szi.) A 90. honvédszászlóalj parancsnok 1849. május 15-i 100 sz. létszámjelentése. 119-122. fólió

A jelentéshez csatolt 1849. május 15-i létszámkimutatás adatai szerint a Makón állomásozó négy század április utolsó napján a következő személyi állománnyal rendelkezett: az 1. század 120, a 2. század 140, a 3. század 122, a 4. század 27 főt, összesen 409 embert számlált. Ám a két hét alatti változások következtében május 15-én a valódi létszám az 1. századnál 116, a 2. századnál 141, a 3. századnál 117, a 4. századnál 49 fő, összesen 423 fő volt. De a vezényeltek, szabadságosok, betegek miatt a szolgálatra képesek száma az alábbiak szerint alakult:

A zászlóalj törzsben 1 őrnagy, 1 orvossegéd, 1 zászlótartó, 1 fődobos, az 1. században 1 százados, 1 alhadnagy, 2 őrmester, 11 tizedes, 2 ács, 65 közvitéz, összesen 86 fő.

A 2. században 1 főhadnagy, 1 alhadnagy, 2 őrmester, 11 tizedes, 1 dobos, 2 ács, 109 közvitéz, összesen 127 fő.

A 3. században 2 alhadnagy, 3 őrmester, 11 tizedes, 1 dobos, 88 közvitéz, összesen 105 fő.

A 4. században 1 főhadnagy, 1 alhadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 28 közvitéz, összesen 44 fő.

A zászlóalj szolgálatra képes állománya - 1 őrnagy, 1 orvossegéd, 1 zászlótartó, 1 fődobos, 1 százados, 2 főhadnagy, 5 alhadnagy, 9 őrmester, 45 tizedes, 2 dobos, 4 ács, 290 közvitéz - összesen 362 főt számlált.⁸²

Miközben a 90. honvédzászlóalj csanádi Aradon és a Bánátban harctevékenységet folytattak, a Makón állomásozó századok honvédei és újoncai kiképzési feladatokat oldottak meg. Keményfi őrnagy és a tisztikar pedig tovább folytatta a zászlóalj szervezését és a felszerelését. Keményfi József őrnagy 1849. május 25-én a debreceni ruházati raktárból kért és meg is kapta a szabványos csapatzászlót a 90. honvédzászlóaljnak és az addig a pesti egyetemi légiónál használt ceglédi lovas nemzetőrség zászlaját köszönettel visszaszármaztatta Cegléd városának.⁸³ A kutatás szerint a 90. honvédzászlóalj

⁸² u. o.

⁸³ HM 1849; 16681., 18564., 20577., 23033.

csapatzászlója a világosi fegyverletételkor, valószínű a cári hadsereg záskmánya lett.⁸⁴ Meg kell még említeni, hogy ezekben a hetekben a pesti egyetemi légió katonái közül Pokopetz István és Papp József főhadnaggyá, Bécsi Gedeon, Kégl Sándor és Lichtenstein Ferenc Lajos hadnaggyá lépett elő.

Az 1849. március 1-én még az egyetemi légió őrmestereként szereplő Pokopetz István főhadnagy, május 31-én már mint a 90. honvédszászlóalj helyettes parancsnoka, küldi meg a hadügyminisztériumnak az alakulat létszám jelentését. Azzal a „megjegyzéssel, hogy az első század, - melly az alsó táborban működik, jelenlegi létszáma nem tudatik.

A csanádi önkéntes zászlóalj, - Bánátban századonként szétszlatva lévén, létszámát be nem adhatta.”⁸⁵ A jelentésből az kiderül, hogy az 1. századot 189 fős hadilétszámmal vezényelték a harctérre. A 2. század 107, a 3. század 109, a 4. század 192 főből áll, de az állományváltozások következtében a Makón állomásozó törzs és három század csak az alábbi szolgálatra képes állománnyal rendelkezik:

A törzsben 1 őrnagy, 1 segédtiszt, 1 számvevő, 1 főorvos, 1 alorvos, 1 zászlótartó, 1 fődobos, az 2. században 2 alhadnagy, 2 őrmester, 7 tizedes, 3 dobos, 1 ács, 64 közvitéz, összesen 86 fő.

A 3. században 2 alhadnagy, 2 őrmester, 2 tizedes, 2 dobos, 2 ács, 56 közvitéz, összesen 66 fő.

A 4. században 1 főhadnagy, 1 alhadnagy, 2 őrmester, 2 tizedes, 2 dobos, 127 közvitéz, összesen 139 fő.

A zászlóalj szolgálatra képes állománya - 1 őrnagy, 1 segédtiszt, 1 számvevő, 1 főorvos, 1 alorvos, 1 zászlótartó, 1 fődobos, 1

⁸⁴ KEREKES *i.m.* I.ré. sz. 642. o., II. rész. HK, 1972. 2. sz. 326. p.

⁸⁵ HM 1849; Szi. A 90. honvédszászlóalj parancsnok 1849. május 31-i 131. sz. jelentése. 195-197. fólió

főhadnagy, 5 alhadnagy, 6 őrmester, 15 tizedes, 7 dobos, 3 ács, 247 közvitéz - összesen 291 fő.⁸⁶

A létszámjelentésekből kiderül, hogy az egyre drámaiban alakuló katonai helyzetben, a hadügyminisztérium azt a szerepet szánta a 90. honvédszászlóaljnak, hogy a toborzás során beállt ujoncokat gyorsan kiképezze, majd a volt egyetemi légió tagjaiból előlépett tisztek vezetésével az úgy-ahogy összekovácsolt századokat különböző alakulatokhoz beosztva a harctérre vezényelje.

Júniusban lépnek elő Flaskai János, Tavasi Lajos, Pokopetz István századossá, Boronkay László, Bécsi Gedeon, Kégl Sándor, Papp József főhadnaggyá, Béltéky Lajos, Főris István, Bolváry József, Bugát Lajos, Cselkó József, Eördögh Antal, Haberer György, Pauliny Sándor, Politzer Antal hadnaggyá. Ezek a tisztek szinte valamennyien egyetemi hallgatók és a légió őrmesterei, tizedesei vagy közvitézei voltak. A zászlóalj parancsnoki karának és fegyelmének megerősítését szolgálta Keményfi József őrnagynak az a törekvése, hogy a még 1849. március 1-én közvitéz, majd a légió őrmestere Kis Gusztávot, aki már rendelkezett ügyvédi oklevéllel a „hadbírói tanfolyamra felvétessék.”⁸⁷ 6A parancsnok a hadügyminisztériumnak írt felterjesztésében, 1849. július 1-én ezt azzal indokolta, hogyha az említett egyén „kiképeztetvén szeretném őt a zászlóaljhoz kineveztetni.”⁸⁸

Közben, 1849. június 30-án a zászlóalj Makóról áttelepült Szegedre. Érdekes, hogy a hadügyminisztériumnak felterjesztett létszámkimutatást még június 30-án Makón állították össze, de maga az előterjesztés már Szegeden készült 1849. július 1-én. Keményfi őrnagy jelentésében arra hivatkozik, hogy az alsótáborban harcoló 1. és 2. századáról, valamint a szintén a táborban századokra felosztott csanádi önkéntes zászlóaljról a részletes létszám jelentést nem tudja

⁸⁶ u.o.

⁸⁷ HM 1849; Szi. A 90. honvédszászlóalj parancsnokának 1849. július 1-i 178. sz. jelentése. 363. főlíó

⁸⁸ u.o.
310

megküldeni.⁸⁹ A 90. honvédszászlóalj Bánátban harcoló 1. századának 144 fő és 2. századának 107 fő volt a létszáma 1849. június 15-én. A Szegeden állomásozó 3. század 138 főt, a 4. század 145 főt számlált 1849. június 30-án. A szolgálatra képes állomány - 1 őrnagy, 1 segédtsízt, 1 főorvos, 1 alorvos, 1 zászlótartó, 2 százados, 2 főhadnagy, 5 alhadnagy, 4 őrmester 24 tizedes, 4 dobos, 2 ács, 240 közvitéz - összesen 248 fő.⁹⁰ Ez a létszám nem változott, amit az utolsó eddig feltárt, az 1849. július 12-i jelentés is bizonyít. Ennek a napnak estéjén a hadügyminisztérium utasította Keményfi József őrnagy, zászlóalj parancsnokot, hogy azonnal jelentse az alakulatának létszámát, ami teljesen megegyezett a tizenkét nappal korábban felterjesztett adatokkal.⁹¹

A különböző szolgálatokat ellátó és kiképzést is folytató 90. honvédszászlóalj parancsnokát, Keményfi József őrnagyot, hadügyminisztérium 17-i rendelete alapján, Kiss Ernő altábornagy és főhadparancsnok 1849. július 18-án megbízta a szegedi főtiszti tanfolyam megtartásával. E rendelet szerint „minden itt helyben tartozkodó főtiszt urak a századostul lefelé, legyenek azok állományilag itt vagy mint engedményezett, vagy mint lábbadozó betegek vagy bár mi is foglalatosságban, tartoznak ezen tanításokon részt venni.

A tanfolyam megnyílik f. hó 22-kén az az vasárnap, és folytatva leend mindennap féltiztól féltizenkettőig délelőtt az alsóvárosban Szentháromság-téri Casinó teremben. Mindjárt az első tanításra köteles minden tiszt úr egy lapon bejegyezve: nevét, tisztségét és zászlóalját vagy más tisztségi körét, helybeni rendeltetését és lakását beadni. Erről az őrnagy úr jegyzéket készítendőve azt nekem be fogja

⁸⁹ HM 1849; Szi. A 90. honvédszászlóalj parancsnokának 1849. július 1-i 180. sz. létszámjelentése. 380-381. fólió.

⁹⁰ u.o.

⁹¹ HM 1849; Szi. a 90. honvédszászlóalj parancsnokának 1849. július 12-i számnélküli létszámjelentése. 572-574. fólió.

adni, valamint a tanítások pontos látogatásáról és eredményéről is tudósítani.”⁹²

Eddig még nem lett feltárva, hogy a Szegeden jogosan vagy jogtalanul tartozkodó tisztek közül hányan jelentkeztek a tanfolyam hallgatására, Keményfi József milyen témájú előadásokat tartott és az egész tanfolyam mikor fejeződött be. Az viszont ismert, hogy egy 1849. július 26-i kimutatás szerint a szegedi táborban, a tartalék hadtest csapatai között szerepelt a „90. számú honvéd zászlóal 2 felfegyverzett század”-a.⁹³ Ezek a csapatok látták el az előørszolgálatot 1 osztály (két század) gyalogsággal és egy lovassági tábori őrséggel (33 fő). Az előőrségek Dorozsmától Tápéig terjedtek ki és figyelték a Halasra és Majsára vezető utat. A 90. honvédzászlóalj két századának katonáiból is kiküldtek gyalogos felderítő járőröket éjjel-nappal Halasra, Kistelekre és Majsára különböző irányokban.

Nem ismert még, hogy a pesti egyetemi légió volt tagjai, a 90. honvédzászlóalj szétszórt századai, hogyan élték át a szabadságharc utolsó heteit, a drámai 1849. július végi és augusztusi napokat, milyen hadi eseményekben vettek részt és hol tették le a fegyvert. Arra viszont van adat, hogy a 35 éves Keményfi József őrnagyot Aradon besorozzák közkatonának a császári hadseregbe, de megszökik és emigrál. Az is ismert, hogy Derra Kálmán őrnagy, dandárparancsnok vezetése alatt álló 90. honvédzászlóaljbeli századok maradványai 1849. augusztus 19-én tették le a fegyvert Karánsebesen.

A 34 éves Tavasi Lajos százados, a 90. honvédzászlóalj 5. századának parancsnoka 1849. augusztus 18-án Dévánál tette le a fegyvert. Az is tudott, hogy a pesti egyetemi légió illetve a 90. honvédzászlóalj fegyverletételek során fogságba esett katonáit, altisztjeit és olyan fiatal tisztjeit, mint Bécsi Gedeon, Bolváry József, Kégl Sándor hadnagyok, közlegényként besorozták a császári hadseregbe.

⁹² HLGY 1849; 38/187.a.

⁹³ Kat. iratok 1849; 250. irat. 195. p.

Ezzel ért véget az egyetemi hadi tanfolyam és a pesti egyetemi légió még sok vonatkozásban feltáratlan históriája. A pesti tudományegyetem 1848-1849. évi történetének tagadhatatlanul szerves részét alkotó hadi tanfolyam és egyetemi légió tevékenységét első ízben összegző írásnak szemmel látható hiányosságai, még további kutatásokat tesznek szükségessé a valóság mind teljesebb megismerése érdekében.

Értesítés a volt pesti hadi tanulók szüleihez.
Palotáról (Csanádban) mart. 1-én 1849

Ismerve és elgondolhatva azon szülőknek aggodalmát, kik Pestre a hadi tudományok hallgatására felküldetett fiaikról, az ellenségnek a fővárosba bevonulása óta mit sem hallottak: kötelességemnek érzem most, mint egyik volt tanárjuk és jelenlegi vezérjük, megnyugtatóra a t. szülőknek, róluk számadást adni. Ezt mind ez ideig, egyfelől a folytonos szolgálatok, másfelől pedig az egy tudósító lap a Közlönynek nem minden vidékekre eszközölhetett szétküldetése miatt nem tehetvén, teljesítem most, miután a „Közlöny” már tágasab vidékekre jár, s így a tudósítás is remélhetőleg a szülőkhöz eljuthatand. Az ifjúságnak nagy része Pestről távozva, az én vezérletem alatt *Pest-egyetemi legio* czimzetű szabad csapatba alakult, ezen csapatban pedig a volt hadi-tanulók közül ez ideig a légiónál még következők vannak (A kik itt megnevezve nincsenek, azok részint Pestről távoztak még, részint pedig utközben.):

Ádám József közvéd, Batizovszki Samu tizedes, Bécsi Gedő tizedes, Bolvári József közvéd, Boronkai László hadnagy, Bugát Lajos tizedes, Brunsz József közvéd, Cselko József közvéd, Csengei József tizedes, Csiszer János közvéd, Duchony Ferencz közvéd, Egri Sam. közvéd, Emmerling Kár. közvéd, Eischl Scipio közvéd, Farkas József főhadnagy, Fazekas Lajos közv., Flaskai János hadnagy, Fülöp Lajos közv., Ganovszki Pál közv. Guma Kár. közv., Győre György közv., Haberer György közv., Hoffmann Boldog közv., Kabzan Dán. közv., Karajfi Pál közv., Kardosi Antal tizedes, Kégl Sándor tizedes, Kis Guszt. közvéd, Koller Samu tizedes, Kummer Fer. közvéd, Kauzer Jakab közv., Lövinger Samu közvéd, Marsics Antal közvéd, Maderspaah Vikt. közvéd, Mészáros Sánd. közvéd, Móder István közvéd, Monk János tizedes, Nagy Béla közvéd, Palai Miklós közvéd, Parlagi Farkas közvéd, Papp József tizedes, Poltzer Antal közvéd, Pokopetz István őrmester, Prohászka Miksa közvéd, Rajcsics Kár. közvéd, Rajnai Ignác közvéd, Rakovszki József közvéd, Raskó Ferencz közvéd, Sándor Ferencz zászlótartó, Schomer Gyula tizedes, Szabó Dávid közvéd, Sz. Györgyi Gyula közvéd, Szikszai Kár. közvéd, Szoboszlai János közvéd, Takács László közvéd, Thuránszki Tamás

tiszt. őrmester, Török Imre köztvéd, Tüske László köztv., Tahí Elek köztvéd, Ullmann József köztvéd, Ujtelki Samu köztvéd. *Más zászlóaljához átléptek következők:* Főser Lipót tüzér, Jenefi Lipót tüzér, Kölber Ferencz tüzér, Komoróczy Pál tüzér, Kauzer István tüzér, Pálfi Pál tüzér, Szále Rudolf tüzér, Zuber Kálmán tüzér, Major Ferd. a 61-ik z.-aljhöz, Magyar Pál erdélyi honvédekhez, Virágházi Kár. erdélyi honvédekhez, Szép Lajos a Hunyadiakhoz 50 z.-aljhöz, Házai Ede, ugyanoda. Meghalt Ujvároson, Lovass Sánd. a 35. z.-aljhöz, Töpler Kár. alorvosként távozott, Darlang József a huszárokhoz, Szappanos György Lehel huszárokhoz, Tóth János Lehel huszárokhoz, Nagy Samu, Bodroközi Lajos hadnagyul kinevezettek más z.-aljaknál.

Mind ezek közül, azok, akik az én vezérletem alatt, jelenleg Palotán, Mezőhegyes szomszédságában, a Maros partján a duló ráczokkal szemközt állanak, küldik üdvözlötüket szüleik, rokonaik és barátaiknak, a haza iránt hű, az ellenség ellen bősziült, a szülék iránt kegyeletteljes indulattal, általam.

Keményfi József (ezelőtt Hartmann)
honvéd százados a pesti egyet. Legio parancsnoka
(Közlöny, 1849. március 13. (51.) szám. 810.o.)

Pest-egyetemi legio dala.
(Pestről kivonuláskor Jan. 5-én 1849.)

*Pest - Budáról napkeletnek
Költözik a musa-had,
Pest- Budáról a Dunától,
Kérded hogy hová halad?*

*Ős hazánknak ősi várát
Elfoglalta ellenünk,
A Dunától a Tiszára
Mint szabad-csapat megyünk.*

*„És apátok és anyátok
A Dunán hol marad el?
És a nővér és a mátká
Kit hevitett hü kebel?”*

*Nemzetünk az édes apa,
És hazánk anyánk nekünk,
Véreink a bajnoksorsak,
Mátkánk éles fegyverünk*

*„Ah de megfogyott a nemzet,
És a haza csonk már,
Véreitek veszni fognak
S rátok is csak vérsznap vár.”*

*A míg élünk, él a nemzet,
Minden fia egy haza, -
Áruló vagy gyáva szolga
Nem volt magyar nem soha.*

*Vesszen a ki megirigyli,
A magyarnak életét;
Éljen a ki hön óhajtja
Megmenteni nemzetét!*

„Küzdve élj! vagy győzni halj meg!”
Ez nekünk szent jelszavunk,
Győzelemben él a haza,
És mi győző had vagyunk.

A szadság hajnaláért
Indulunk kelet felé,
Hogy hazánkra felderítve
Uj napot vigyünk elé.

Uj napot nyugodt egére
Osztria határjáig,
Hol a szolgaságnak éje
Bátorul uralkodik.

És e napot felhozandra
Majd előre megy utunk,
A Tiszától Bécs faláig
Napsugárral haladunk.

Éljen hát ki a hazával,
Éljen a ki velünk tart,
Legyen szolgaság a bére
A ki bántja a magyart.

Nemzetünknek istenére
Esküszünk, hű fiai:
Életünkkel a hazának,
Életét megmenteni!

Tavasi
(Tisza-Vidéki Ujság, 1849. április 14. (29.) szám 227-228.o

Resumée

Der Autor zeigt, daß das Bedürfnis der Landesverteidigung, der Mangel an Offiziere im Armee eine neue Bildungsform der Universität ins Leben gerufen hat. Dies war der ein Semester lange Kriegslehrgang. Er skizziert die Tätigkeiten des Ministeriums für Religion und Bildung, der Universität, des Direktors Antal Vállas, der Professoren der Universität vom Anfang Oktober 1848 bis zum 31. Dezember. Der Ziel war, daß die fast 300 Studenten des Kriegslehrganges (davon sind 90 Namen bekannt), nach dem zeitgemäßen Lehrplan und dem Pflicht- und fakultativen Fächer die praktischen Militärkenntnisse sich aneignen können.